

University of
Sistan and Baluchestan

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

Analysis of Obstacles and Problems of Entrepreneurship Development in Rural Areas (Case Study: Rural Areas of Tuysarkan Township)

Davood Sheikhi ^{1✉}, Mahmood Amiri ², Samane Ghamari ³

1. Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran.

✉ E-mail: Sheikhi@pnu.ac.ir

2. Ph.D student of geography and urban planning.

E-mail: Mahmoodamiri2012@yahoo.com

3. Master of Geography and Rural Planning.

E-mail: samaghamar67@gmail.com

How to Cite: Sheikhi, D; Amiri, M & Ghamari, S. (2023). Analysis of Obstacles and Problems of Entrepreneurship Development in Rural Areas (Case Study: Rural Areas of Tuysarkan Township). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 13 (48), 1-10.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/gajj.2023.43223.3058>

Article type:

Research Article

Received:

01/09/2022

Received in revised form:

29/10/2022

Accepted:

06/05/2023

Publisher online:

26/06/2023

ABSTRACT

The development of entrepreneurship and self-employment in rural areas requires cooperation and the creation of platforms that can create a favorable and supportive ecosystem for the development of entrepreneurship and the success of entrepreneurs. On this basis; The present applied research, which has a mixed nature (quantitative-qualitative) was carried out with a descriptive-analytical method; There is an attempt to diagnose the current situation of entrepreneurship development in the rural areas of Tuysarkan, Hamadan province. The data was collected in the theoretical part using documentary studies and in the practical part based on field survey using interview and questionnaire tools. The statistical community of the research includes development officials, local managers and experts, and scientific experts in the region, who use a targeted method and snowball method in both qualitative and quantitative sections;

At first, 19 people were identified as a Delphi group and subjected to semi-structured interviews, and then, the findings of the interviews were given to 35 other members of these groups for confirmation and generalization in the form of a questionnaire. Analyzing the interviews in the qualitative part in order to reach the causal, interventional and background factors that shape the current state of the entrepreneurial ecosystem and the strategies adopted by economic actors and the economic and social results formed at the regional level by using database technique and in a small part by using the path analysis test, it was concluded that on this basis; The results showed that 72 challenges and obstacles in the form of the main components of weakness in management, policy-making and development planning (the most effective component); the inappropriateness of the business environment; Weakness in providing needed infrastructure, services and facilities; Weaknesses of marketing, sales and technical and practical obstacles; social and cultural barriers; educational and promotional restrictions; Weakness of financial resources; Weakness in the mental and behavioral beliefs of the villagers and includes two main dimensions of weaknesses and inadequacies related to environmental factors and individual and personality factors affecting self-employment and entrepreneurship; They are effective as inhibiting factors in the direction of entrepreneurship development and the success of entrepreneurs in the study area. In this regard, intervention and background factors; Adopted strategies and the results of the identified causal factors on the entrepreneurship ecosystem of the studied area were also identified.

Keywords:

entrepreneurship;
Entrepreneurial ecosystem,
database technique, rural areas of
Tuysarkan Township.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

Entrepreneurship needs a series of changes in the mental and social structures of the villagers in order to bring about transformation in rural society. The limitations and obstacles of rural environments in the direction of entrepreneurship development, in addition to general obstacles, have a specific and unique aspect to rural environments as a dynamic source of entrepreneurship, which any changes and transformations in the employment environment and the economic development of villages have depended on identifying and removing these obstacles. The development of entrepreneurship and self-employment in rural areas needs to be broad and create platforms that can create a favorable and supportive ecosystem for the development of entrepreneurship and the success of entrepreneurs. The present study examines, identifies, and analyzes the obstacles and problems facing the development of self-employment and entrepreneurship in the rural areas of Tuysarkan Township, which, despite having diverse abilities and capacities in various sectors of handicrafts, tourism, agriculture, and garden products, have open and hidden unemployment. It is especially among the active rural class. Therefore, there is a need to structurally and comprehensively; investigated the causes and factors of the unfavorable state of the self-employment ecosystem, entrepreneurship, and economic development of the studied villages and then; On the basis of comprehensive and clear knowledge, the planned and presented effective solutions to remove the obstacles so that such a foundation is needed in line with the effective implementation of programs related to economic transformation and the development of entrepreneurship and self-employment in the studied rural areas. The failure and reduction of the effectiveness of executive development programs in the region should not take place. Based on this, the main research question was raised as follows: What are the most important obstacles and problems facing the development of entrepreneurship and the creation of a favorable ecosystem supporting entrepreneurs in the rural areas of Tuysarkan Township? And which one is the most effective?

Study Area

Tuysarkan Township is limited to Hamadan and Asadabad Townships from the north, Malayer from the east, Kangavar from the west, and Nahavand from the south. And its population was announced as 101,666 people in the 2016 census. Meanwhile, the rural population of the city is 45,453 people and it has the third negative rate of rural population growth in Hamadan province. experts; Unemployment, lack of suitable jobs for young people, and finally; Choosing the option of migration have been cited as one of the main factors of population decline in Tuysarkan. This is despite the fact that there are many opportunities and capabilities in the field of agriculture, tourism, and related small businesses in the Township, which have been ignored or with minimal value addition; They are exploited so that traditional agriculture becomes the most important and only field of activity and livelihood of the villagers, which will bring the livelihood vulnerability of the villagers.

Material and Methods

the present applied research, which has a mixed nature (quantitative-qualitative) was carried out with a descriptive-analytical method; There is an attempt to diagnose the current situation of entrepreneurship development in the rural areas of Tuysarkan, Hamadan province. The data was collected in the theoretical part using documentary studies and in the practical part based on a field survey using interview and questionnaire tools. The analysis of the collected data was done in the qualitative part with the basic theory technique and in three stages open, central, and selective coding. The statistical community of the research includes development officials, local managers and experts, and scientific experts in the region, who use a targeted method and snowball method in both qualitative and quantitative sections; At first, 19 people were identified as a Delphi group and subjected to semi-structured interviews, and then, the findings of the interviews were given to 35 other members of these groups for confirmation and generalization in the form of a questionnaire. became. In connection with the questionnaire; Form and content validity were confirmed by academic experts who had a history of similar studies, and the distribution of 10 questionnaires as a pre-test and reliability was also confirmed by an interview with Cronbach's alpha coefficient equal to 0.78

Result and Discussion

Analyzing the interviews in the qualitative part in order to achieve the causal, interventional and contextual factors that shape the current state of the entrepreneurial ecosystem and the strategies adopted by economic actors and the economic and social results formed at the regional level by using database technique and in the quantitative part, it was done using the path analysis test, based on which; The findings showed that 72

challenges and obstacles in the form of 8 main components, weakness in management, policy making and development planning (the most effective component); the inappropriateness of the business environment; Weakness in provision of required infrastructure, services and facilities; Weaknesses in marketing, sales and technical and practical obstacles; social and cultural barriers; educational and promotion restrictions; Weakness of financial resources; Weakness in the mental and behavioral beliefs of villagers and includes two main dimensions of weaknesses and inadequacies related to environmental factors and individual and personality factors affecting self-employment and entrepreneurship; They are effective as inhibiting causal factors in the direction of the development of entrepreneurship and the success of entrepreneurs in the study area.

In this regard, intervening and contextual factors; The adopted strategies, and the results of the identified causal factors on the entrepreneurship ecosystem of the studied region were also identified. In the continuation of the analysis of the interviews in connection with the identification of the adopted strategies of the economic activists in the villages of the region, considering the unfavorable current situation of the entrepreneurship and self-employment environment in The region shows that the strategies adopted by economic activists have a negative aspect, that the multitude of negative strategies; It shows the severity of the inappropriateness of the entrepreneurial ecosystem, the passivity of economic activists and development officials in the region, which has made any transformation and change difficult and difficult for economic activists.

As seen in the identification of the causal factors of the unfavorable state of the entrepreneurship ecosystem in the region; A set of factors and actors have an inappropriate performance, so that due to the internal and effective interrelationships between the components of the ecosystem affecting the desirability of the entrepreneurial space in both individual and environmental dimensions, this lack of desirability is transferred to other actors and actors and the whole set have inappropriate performance. The results are a reflection of the poor state of the entrepreneurship and self-employment ecosystem in the region, and considering the importance of the economic dimension in the studied rural areas, which causes the desirability and sustainability of other biological and livelihood dimensions; the inappropriateness of this dimension; It has caused the instability of livelihood system in the studied rural areas in all dimensions of development and livelihood.

Conclusion

The findings obtained from the coding technique are in line with the results of the research conducted by Yasuri and Norouzinejad (1400) and Badzaban et al. (1400) in the field of weaknesses and cultural conditions that create a platform for the development of entrepreneurship; Khodapanah et al. (2021) in the field of managerial and policy-making weaknesses in the field of entrepreneurship development and the general field of development; Cheraghi et al. (2021) in the field of branding, marketing, and supportive social environment; Gemini et al. (2016) in the field of the weakness of required individual characteristics and Samitouska (2011) in the field of managerial and support barriers and weaknesses in providing financial resources showed that; 72 challenges and obstacles in the form of 8 components; They are effective as the main and inhibiting factors in the direction of entrepreneurship development and the success of entrepreneurs in the study area. But in connection with the answer to the second part of the first question based on the identification of the most important and effective factor and obstacle in creating an inappropriate entrepreneurship ecosystem in the studied rural areas, the results of the path analysis test showed that due to the weakness of the efficient private sector, the lack of institutions and non-governmental organizations, the lack of local community capacity development and the marginalization of the local community in the development process and the neglect of the endogenous development and development of human resources in the study area, the public sector and how they plan and function, the most effective factor of transformation and orientation to the environment is considered to be the rural areas of the region, and in the meantime, numerous weaknesses in this performance and effectiveness have caused numerous weaknesses and inadequacies in various fields of the rural entrepreneurship ecosystem. Providing the financial resources needed to implement the entrepreneurial ideas of economic activists in the region with minimal administrative bureaucracy and with the conditions of easy receipt and repayment of job creation facilities; forming cooperatives and supporting the formation of rural savings and micro-investment funds; Supporting private sector investors in order to enter the region and invest in the capabilities and capacities of rural areas by allocating special tax and facilitation privileges, setting up joint businesses between institutions that provide financial resources, such as operating banks, Barkat Foundation and Omid and Entrepreneurs Entrepreneurship Fund, among the most important; Sustainable financing solutions are in line with the development of entrepreneurship in the region.

Keywords: entrepreneurship; Entrepreneurial ecosystem, database technique, rural areas of Tuysarkan Township.

References (Persian)

Abdollahi, A., & Abbasi, M. J. (2016). Evaluation of the Impact of Religious Tourism on the Entrepreneurship Development of Peripheral Villages (Case Study: Gare pooshtloo Region – Zanjan County). *Journal of Research and Rural Planning*, 5(2), 47-62.

[doi: 10.22067/JRRP.V5I2.44713](https://doi.org/10.22067/JRRP.V5I2.44713)

Ali Akbari, M., Sadeghi, H. (2017). Analysis of the underlying factors for the creation and growth of rural entrepreneurship (Case: Dehdz district in Izeh city) *Journal Space Economy & Rural Development*, 6 (20):97-118.

<http://serd.khu.ac.ir/article-1-2776-en.html>

Alidoost, S., Lashgarara, F. & Hosseini, F. (2012). Prioritization of barriers to entrepreneurship development of rural women in Garmsar Township, National Conference on Entrepreneurship and Management of Knowledge-Based Businesses, Fuman Azad University.

<https://civilica.com/doc/174911/>

Badzaban, F., Rezaei-Moghaddam, K., & Fatemi, M. (2020). Entrepreneurship Education and its Effects on the Function of Rural Women's Businesses. *Karafarin Quarterly Scientific Journal*, 17(3), 81-97.

[Doi: 10.48301/kssa.2020.124671](https://doi.org/10.48301/kssa.2020.124671)

Cheraghi, M. J., Edalatian, J. & Kabaranzadeh, M. R. (2020). Presenting a Model for Explaining the Role of Social Capital in the Success of International Entrepreneurship, *Financial Economics*, Vol. (15) Issue (57), 207-231.

https://journals.iau.ir/article_687928.html?lang=en

Farahani, H., & Hajihosseini, S. (2013). An Evaluation about Potentials of Rural Areas for Entrepreneurship and Developing Empowerment in Villagers, (Case: Shal District in Buin Zahra Township). *Journal of Rural Research*, 4(4), 715-748.

[doi: 10.22059/jrur.2013.50417](https://doi.org/10.22059/jrur.2013.50417)

Farahani, H., Rasouli Nia, Z., Asdaqy Sraskanryd, Z. (2014). The Factors of effective growth of Entrepreneurship in rural areas Case: Jaber Ansar District Abdanan Township). *Space Economy & Rural Development* 2014; 3 (31), 1-16.

<http://serd.khu.ac.ir/article -2148-1-fa.html>

Ghambarali, R. Agahi, H. Alibaygi, A.H. & Zarafshani, K. (2015). Entrepreneurship Ecosystem Strategy: A New Paradigm for Entrepreneurship Development, *Journal of Entrepreneurship in Agriculture* Vol. 1(3), 21-35.

[doi: 10.1001.1.24767735.1393.1.3.2.1](https://doi.org/10.1001.1.24767735.1393.1.3.2.1)

Hashemi, S. S., et al. (2011). A Performance Review of Rural Workers and Islamic Councils in the Development of Rural Entrepreneurship (Case study: Bahabad, Yazd Province). *Journal of Rural Research*, 2(5), 93-114.

https://jrur.ut.ac.ir/article_22751.html?lang=en

Jamini, D. et al. (2016). Analyzing obstacles to the development of women's entrepreneurship in rural areas (Case Study: villages of Chardavol Township). *Journal Space Economy & Rural Development*, 5 (4), 45-63.

[Doi: 10.18869/acadpub.serd.5.18.45](https://doi.org/10.18869/acadpub.serd.5.18.45)

khani, F., Rezvani, M. R., Imeni Gheshlagh, S., & Bozarjemehry, K. (2011). Analyze the Role of Tourism in the Development of Rural Youth Entrepreneurship (The Case Study: Kandovan and EskandanVillage, Osku Province). *Human Geography Research*, 43(4), 169-196.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_24518.html?lang=fa

Khodapanah, B., Moradi, M. A., Padash, H., & Sakhdari, K. (2021). Identification of Institutional Barriers to Regional Entrepreneurship Development (A Critical Approach to Historical System of Entrepreneurship

Development Policy Making). Pizhuhish nāmah-i intiḡādī-i mutūn va barnāmah hā-yi'ulūm-i insāni (Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences), 21(4), 81-105.

[doi: 10.30465/crtls.2021.34210.2087](https://doi.org/10.30465/crtls.2021.34210.2087)

Lotfi, H. (2018). Village cultural renewal and the failure of rural entrepreneurship policies in Ilam province. *Space Economy*, 7 (25), 101-122.

<http://serd.khu.ac.ir/article-3157-1-fa.html>

Mahmoudvand R. Descriptive (2018). Study of Population Changes in Hamedan Province During Five Years Period 1390-1395. *Iranian Journal of Official Statistics Studies*, 28(2), 191-209.

<http://ijoss.srtc.ac.ir/article-1-242-fa.html>

mohammadi, S., safyari, R., & khosravi, R. (2020). Analysis of Effective Barriers on The tendency of Villagers to entrepreneurial micro businesses (Case Study: Mariwan and Sarvabad County). *Geography and Development*, 18(58), 133-154.

[doi: 10.22111/gdij.2020.5189](https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5189)

Mokarari, H. & Mohebi, Z. (2012). Investigation of factors affecting the development of entrepreneurship in rural areas, National Conference on Entrepreneurship and Management of Knowledge-Based Businesses, Mazandaran University.

<https://civilica.com/doc//174855>

Omidpour, F., Rahmani Fazli, A. & Azizpour, F. (2020). Analysis of structural factors affecting the development of entrepreneurship in rural areas of Delfan Township, *Journal Space Economy & Rural Development*, Volume 9 - Issue 31, 21-40.

<http://serd.khu.ac.ir/article-3487-1-fa.html>

Rezaee, R. afrassabi, R. hafezian, M. (2021). Qualitative Identification of Cultural Barriers to Entrepreneurship, Evaluation of Cultural Dimensions and Failure of Entrepreneurs. *Roshd -e- Fanavari* 67, (17), 61-78.

[doi: 10.52547/jstpi.20936.17.67.61](https://doi.org/10.52547/jstpi.20936.17.67.61)

Rezvani, M. R., & Najjarzadeh, M. (2009). Study and Analysis of Villagers, Background Knowledge on Entrepreneurship in the Process of Rural Development Case study: South Baraan District (Isfahan County). *Journal of Entrepreneurship Development*, 1(2), 161-182.

https://jed.ut.ac.ir/article_22970.html?lang=fa

Rezvani, M.R. (2008). Introduction to rural development planning in Iran, Tehran: ghoomes Publications.

<https://www.ghoomes.com/index.php/photos/album/5/photo/313.html>

Saeidi, A., Rahmani, B., & Fathi, B. (2021). Analysis of the Role of Rural Entrepreneurship in Local Sustainable Development, with Emphasis on Rural-Urban Cohesion (Case Study: Dalahu Area, Kermanshah Province). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 11(39), 1-20.

[Doi: 10.22111/gaij.2021.6227](https://doi.org/10.22111/gaij.2021.6227)

https://gaij.usb.ac.ir/article_6227.html?lang=en

Safari Ali Akbari, M., Sadeghi, H. (2017). Analysis of the underlying factors of the creation and growth of rural entrepreneurship (Case Study: Dehdez district in Izeh Township), *Journal Space Economy & Rural Development*, 6(20): 97-118.

<http://serd.khu.ac.ir/article-2776-1-fa.html>

[Doi: 10.18869/acadpub.serd.6.20.97](https://doi.org/10.18869/acadpub.serd.6.20.97)

Seidai, I. & Sadeghi, H. (2013), *Entrepreneurship Development Planning in Rural Areas*, Darkhoin Publications, First Edition.

<https://www.gisoom.com/book/>

Soleymani, A., Yaghobi Farani, A., Karimi, S. (2021). Designing a Model for sustainable entrepreneurship development for rural businesses Hamedan Province, *Journal Space Economy & Rural Development*, 10(36): 49-78.

<http://serd.khu.ac.ir/article-1-3698-en.html>

Taghbrae, M.T. et al, (2016). Identifying environmental factors affecting cultural entrepreneurship in nomadic handicrafts. *Journal Space Economy & Rural Development*, 5 (3).

Doi: [10.18869/acadpub.serd.5.17.19](https://doi.org/10.18869/acadpub.serd.5.17.19)

<http://serd.khu.ac.ir/article-2617-1-fa.html>

References (English)

Akgün, A., Nijkamp, P., Baycan, T. & Brons, M. (2010). The embeddedness of entrepreneurs in rural areas: A comparative rough set data analysis. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(5), 538-553.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9663.2010.00630.x>.

Alejandro, LB, García, J., Galvez-Ruiz, P., Grimaldi-Puyana, M. (2022), Does background matter? Analysis of the influence of sex, socioeconomic status and the existence of an entrepreneurial family member as a precursor to entrepreneurship in university students of Sport Sciences, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 31(2), 2-20.

https://www.researchgate.net/publication/361241669_Does_background_matter_Analysis_of_the_influence_of_sex_socioeconomic_status_and_the_existence_of_an_entrepreneurial_family_member_as_a_precursor_to_entrepreneurship_in_university_students_of_Sport_Sc.

Armanios, D., Eesley, Ch., (2021). How do institutional carriers alleviate normative and cognitive barriers to regulatory change? *Organization Science*, 32 (6), 1415-1438.

<https://pubsonline.informs.org/doi/abs/10.1287/orsc.2021.1434>

Autio, E., Kenney, M., Must, Ph., Siegel, D. & Wright, M. (2014), "Entrepreneurial innovation: the importance of context", *Research Policy*, 43(7), 1097-1108.

<https://kenney.faculty.ucdavis.edu/wp-content/uploads/sites/332/2019/12/2014-RP-Entrepreneurial-Innovation-Autio-et-al.pdf>

Baumgartner, D., Schulz, T. & Seidl, I. (2013). Quantifying entrepreneurship and its impact on local economic performance: A spatial assessment in rural Switzerland. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25(3-4), 222-250.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08985626.2012.710266>

Bhuiya, M, Ivlevs, A. (2019), Micro-entrepreneurship and subjective well-being: Evidence from rural Bangladesh, *Journal of Business Venturing*, 34 (2), 625-645.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902617306341>

Bruton, G.D., Ketchen, D.J., Ireland, R.D., (2013). Entrepreneurship as a solution to poverty. *J. Bus. Ventur.* 28 (6), 683-699.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902613000499>

Cavallo, A., Ghezzi, A. & Balocco, R. (2018). "Entrepreneurial ecosystem research: present debates and future directions", *International Entrepreneurship and Management Journal*, 3 (2), 1-31.

https://ideas.repec.org/a/spr/intemj/v15y2019i4d10.1007_s11365-018-0526-3.html

Dutta, D. & Khurana, I. (2021). From latent to emergent entrepreneurship in innovation ecosystems: The role of entrepreneurial learning, *Technological Forecasting & Social Change*, 167(25), 1-12.

<https://ideas.repec.org/a/eee/tefoso/v167y2021ics0040162521001268.html>

Elgar, E. (2009). Defining the Entrepreneur Complexity Multi-Dimensionalal Systems Some Reflections, Chapter to be published in: DANA, Leo (Ed.) Encyclopaedia of Entrepreneurship, Cheltenham, England.

https://www.academia.edu/9376902/Defining_the_Entrepreneur_Complexity_and_Multi_Dimensional_Systems_Some_Reflections_Author

Fernhaber, S., Zou, H. (2022). Advancing societal grand challenge research at the interface of entrepreneurship and international business: A review and research agenda, *Journal of Business Venturing*, 37(8), 1-12.

https://ideas.repec.org/r/elg/eechap/16552_28.html

Granado, M, Rosli, A, Gotsi, M. (2022). Staying poor: Unpacking the process of barefoot institutional entrepreneurship failure, *Journal of Business Venturing*, 37(8), 1-12.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902622000167>

Heaton, j. (2005). Developing Entrepreneurs: An Examination of Systematic Approaches to Entrepreneurial Development for Rural Areas, *Rural Research Report*, 16(1), 1-11.

<https://www.iira.org/wp-content/uploads/2014/08/Developing-Entrepreneurs-An-Examination-of-Systematic-Approaches-to-Entrepreneurial-Development-for-Rural-Areas.pdf>

Imedashvili, S., Kekua, A., & Ivchenko, P. (2013). Rural Entrepreneurship: Challenges and Opportunities, Bachelor thesis within Business Administration, Jonkoping international business school, Jonkoping University.

<http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:629301/FULLTEXT01.pdf>

Isenberg, D. (2011). The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship, The Babson Entrepreneurship Ecosystem Project.

<https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2787987>

Jayadatta, s. (2017). Major Challenges and Problems of Rural Entrepreneurship in India, *Journal of Business and Management*, 19(8), 35-44.

https://www.researchgate.net/publication/360130667_PROBLEMS_AND_CHALLENGES_FACED_BY_RURAL_ENTREPRENEURSHIP_IN_INDIA

Jurdana, S. & Dadić, L. (2015). entrepreneurship in tourism as a factor of rural development, *journal of wei business and Economics*, 4(2), 9-1.

https://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2015/04/Dora_Smol%C4%8Di%C4%87-Jurdana.pdf

kaburi, S. (2012). entrepreneurship challenges in developing economies: a case of kenyan economy. *international journal of arts and commerce*, 1 (4), 264-274.

<https://ijac.org.uk/images/frontImages/gallery/Vol. 1 No. 4/23.pdf>

Lordkipanidze, M., Backman, M. and Brezet, H. (2002). The entrepreneurship factor in sustainable tourism development, *Journal of Cleaner Production*, 13, 787-798.

https://www.researchgate.net/publication/239364988_The_entrepreneurship_factor_in_sustainable_tourism_development

Lúcia, P (2015): Rural entrepreneurship and Innovation: some successful women's initiatives, 55th Congress of the European Regional Science Association: "World Renaissance: Changing roles for people and places", 25-28 August 2015, Lisbon, Portugal, European Regional Science Association (ERSA).

<http://hdl.handle.net/10419/124803>

Miao, Sh., Chi, J., Liao, L., Qian, L. (2021). How does religious belief promote farmer entrepreneurship in rural China?, *Economic Modelling*, 97(15), 95-104.

<https://ideas.repec.org/a/eee/ecmode/v97y2021icp95-104.html>

Nastase, C., Chafovski, C., Lucaci, A. (2019). Opportunities and Challenges for a Sustainable Rural Entrepreneurship, *Economic Sciences Series*, 29(1), 95-104.

<https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2019/08/7-1.pdf>

Nedelcheva, S. (2008). Female Entrepreneurship in Denmark Multiple Case Study on Danish and International Women Who Have Business in the Country, Master Thesis, MSc in International Business Aarhus University, Business, and Social Sciences.

<https://docplayer.net/8542850-Female-entrepreneurship-in-denmark.html>

Rasoolimanesh, M. & Tuan, A. (2015). Tourism growth and entrepreneurship: Empirical analysis of the development of rural highlands, *Tourism Management Perspectives*, 14(2), 17-24.

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3192006

Richard L.P, Matthias W, Jochen K. (2018) Demand-side strategy and business models: Putting value creation for consumers center stage, *Long Range Planning*, Volume 51, Issue 1, February 2018, Pages 22-31.

<https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.07.007>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0024630117303096>

Samitowska, W.(2011) Barriers to the development of entrepreneurship demonstrated by micro, small and medium enterprises in Poland, *Economics and Sociology* 4(2):42-49

DOI:10.14254/2071-789X.2011/4-2/5

<https://www.proquest.com/openview/3d9d6289ca3074f7d55063d91854761d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1416337>

Saxena, S. (2012). Problems Faced By Rural Entrepreneurs and Remedies to Solve It, *Journal of Business and Management*, 3(1), 23-29.

<https://www.iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/vol3-issue1/D0312329.pdf>

Sheikh, R. (2015). Tourism entrepreneurship challenges and possibilities in small tourism businesses, bachelor's thesis centria university of applied sciences Degree Programme in Tourism, centeria University of applied science Finland.

<https://www.theseus.fi/handle/10024/98654>

Stam, E. & Spigel, B. (2016). Entrepreneurial Ecosystems, the Tjalling C. Koopmans Institute is the research institute and research school of Utrecht School of Economics.

https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo_use_dp_2016_1613.pdf.

Stathopoulou, S., Demetrios, P. & Skuras, D. (2004) Rural entrepreneurship in Europe, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 10(6), 404-425.

https://www.researchgate.net/publication/228270240_Rural_Entrepreneurship_in_Europe_A_Research_Framework_and_Agenda

Suacamram, M. (2019). Developing creativity and entrepreneurship of undergraduate students through a field trip overseas. *International Journal of Instruction*, 12(1), 591–606.

https://www.e-iji.net/dosyalar/iji_2019_1_38.pdf

Sutter, C., Bruton, G.D., Chen, J., (2019). Entrepreneurship as a solution to extreme poverty: a review and future research directions. *J. Bus. Ventur*, 34(4), 197-214.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902617305402>

Trehan, K., Vedi, P., Kevill, A., (2020). In: Ortenblad, A. (Ed.), *Against Entrepreneurship: Unveiling Social Inequalities for Minority Entrepreneurship* BT – *Against Entrepreneurship: A Critical Examination*. Springer International Publishing, 111–131.

https://ideas.repec.org/h/spr/sprchp/978-3-030-47937-4_7.html

Weng, X., Chiu, Th., Tsang, Ch. (2022). Promoting student creativity and entrepreneurship through real-world problem-based maker education, *Thinking Skills and Creativity*, 45(5), 3-15.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1871187122000499>

Yang, L., Wall, G., & Smith, S. (2008). Ethnic tourism development: Chinese Government Perspectives, *Annals of Tourism Research*, 35(3), 751-771.

https://www.researchgate.net/publication/222148136_Ethnic_tourism_development_Chinese_Government_Perspectives

تحلیل موانع و مشکلات توسعه کار آفرینی در نواحی روستایی (نمونه موردی: نواحی روستایی شهرستان تویسرکان)

داود شیخی^{۱*}، محمود امیری^۲، سمانه قمری^۳

مقاله پژوهشی

جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای
 پاییز ۱۴۰۲، سال ۱۳، شماره ۴۸
 تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۰
 تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۰۷
 تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۱۶
 صفحات: ۱-۳۸

چکیده

توسعه کار آفرینی و خوداشتغالی در نواحی روستایی نیازمند فراهم بودن و ایجاد بسترهایی است که بتوانند موجب ایجاد یک اکوسیستم مطلوب و حمایت‌کننده توسعه کار آفرینی و موفقیت کار آفرینان شوند. بر این مبنا، پژوهش کاربردی حاضر که دارای ماهیتی آمیخته (کمی-کیفی) بوده و با روشی توصیفی-تحلیلی انجام گرفته، سعی در آسیب‌شناسی وضع موجود توسعه کار آفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان استان همدان دارد. گردآوری داده‌ها در بخش نظری با بهره‌گیری از مطالعات اسنادی و در بخش عملی مبتنی بر پیمایش میدانی با بهره‌گیری از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه بوده است. جامعه آماری پژوهش را مسئولان توسعه‌ای، مدیران و آگاهان محلی و متخصصان علمی در منطقه دربرمی‌گیرند که به شیوه هدفمند و روش گلوله‌برفی در هر دو بخش کیفی و کمی، در ابتدا، ۱۹ نفر به‌عنوان گروه دلفی، شناسایی و مورد مصاحبه نیمه‌ساختارمند قرار گرفته و سپس، یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها در جهت تأیید و تعمیم در قالب پرسشنامه در اختیار ۳۵ نفر دیگر از اعضای این گروه قرار داده شد. تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها در بخش کیفی در راستای دستیابی به عوامل علی، مداخله‌ای و زمینه‌ای شکل‌دهنده وضعیت موجود اکوسیستم کار آفرینی و راهبردهای اتخاذی فعالان اقتصادی و نتایج اقتصادی و اجتماعی شکل گرفته در سطح منطقه با بهره‌گیری از تکنیک داده‌بنیاد و در بخش کمی با بهره‌گیری از آزمون تحلیل مسیر صورت پذیرفت که بر این اساس یافته‌های حاصل نشان دادند که ۷۲ چالش و مانع در قالب مؤلفه‌های اصلی ضعف در مدیریت، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای (مؤثرترین مؤلفه)؛ نامناسب بودن محیط کسب و کار؛ ضعف در تأمین در زیرساخت‌ها، خدمات و امکانات مورد نیاز؛ ضعف‌های بازاریابی، فروش و موانع فنی و عملی؛ موانع اجتماعی و فرهنگی؛ محدودیت‌های آموزشی و ترویجی؛ ضعف منابع مالی؛ ضعف در باورهای ذهنی و رفتاری روستاییان و مشتمل بر دو بُعد اصلی ضعف‌ها و نارسایی‌های مرتبط با عوامل محیطی و عوامل فردی و شخصیتی مؤثر بر خوداشتغالی و کار آفرینی؛ به‌عنوان عوامل علی بازدارنده در راستای توسعه کار آفرینی و موفقیت کار آفرینان در منطقه مورد مطالعه، اثرگذار هستند. در همین راستا، عوامل مداخله‌ای و زمینه‌ای؛ راهبردهای اتخاذی و نتایج حاصل از عوامل علی شناسایی شده بر اکوسیستم کار آفرینی منطقه مورد مطالعه نیز شناسایی شدند.

واژه‌های کلیدی:
 کار آفرینی، اکوسیستم کار آفرینی،
 تکنیک داده‌بنیاد، نواحی روستایی
 شهرستان تویسرکان.

مقدمه

کاهش فقر، به‌عنوان ویژگی غالب فضای معیشتی روستاها یکی از اهداف اصلی توسعه هزاره سوم و اولویتی اصلی برای سیاستگذاران توسعه ملی و بین‌المللی است. در میان تلاش‌های متعددی که برای کاهش فقر انجام شده است، کار آفرینی به‌عنوان یک نسخه سیاستی تأثیرگذار، مورد تأیید قرار گرفته است. یک باور عمومی وجود دارد که تسهیل کار آفرینی، روستاییان را از فقر خارج کرده و توسعه اقتصادی-اجتماعی را ارتقا می‌دهد (Sutter et al, 2012).

۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و رئیس گروه فنی مهندسی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور.

Sheikhi@pnu.ac.ir

Mahmoodamiri2012@yahoo.com

samaghamar67@gmail.com

Armanios and Eesley, Trehan et al., 2020: 113؛ Bhuiya and Artjoms, 2019: 626؛ 2019: 198؛ Saxena, 2012: 29؛ 2021: 1416؛ Bruton et al., 2013: 684. امروزه توسعه روستایی و کارآفرینی، بیش از هر زمان دیگری به هم مرتبط شده و لازم و ملزوم یکدیگرند. رواج کارآفرینی در مناطق روستایی به عنوان اقدامی مداخله‌گرانه در راستای تسریع و حرکت در مسیر دستیابی به توسعه روستایی است (Imedashvili, 2013: 19). ادبیات کارآفرینی؛ ظرفیت نوآوری و حل مسئله کارآفرینان را به عنوان بازیگران جدید در راستای جریان‌سازی اجتماعی و ایجاد تغییرات پایدار به منظور حل ضعف‌های ساختاری نواحی روستایی در عرصه اقتصادی و اجتماعی برجسته می‌کند (Richard, Matthias & jochen, 2018: 23)؛ اما در این میان همواره کارآفرینان روستایی به واسطه معضلات متعدد ساختارهای اقتصادی، نهادی-مدیریتی، اجتماعی و زیرساختی روستاها با مشکلات متعددی در راستای فعالیت‌های کارآفرینانه، روبه‌رو هستند (Saxena, 2012: 29)؛ 2؛ Jurdana et al, 2015: 2؛ 1؛ Jayadatta, 2017: 1؛ 35؛ Fernhaber and Zou, 2022: 1؛ Nastase et al, 2019: 95؛ Granado et al, 2022: 2؛ ۴۹). کارآفرینی برای اینکه بتواند باعث تحول در جامعه روستایی شود، نیاز به یک سری تغییر و تحولات در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان دارد (صفری و صادقی، ۱۳۹۶: ۹۹). با وجود مزایای انکارناپذیر کارآفرینی در توسعه جوامع، موانع و محدودیت‌های متعددی برای حرکت به سوی کارآفرینی وجود دارد؛ زیرا ظهور و توسعه کارآفرینی، یک پدیده تصادفی نبوده، بلکه این پدیده وابسته به مطلوبیت عوامل متعدد است که از آن‌ها به عنوان شرایط توسعه کارآفرینی یاد می‌شود (جمینی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۷). رویکرد کارآفرینی که تمایل به سمت نوآوری، ریسک‌پذیری و پیش‌نگری دارد، ذاتی یک فرد یا جامعه نیست و علاوه بر آن یک رویداد شانس و تصادفی هم نیست، بلکه پدیده‌ای است که شرایط محیطی که عملیات در آن صورت می‌گیرد (در قالب سطوح مختلف)، تعیین‌کننده است (امیدپور، رحمانی فضلی و عزیز پور، ۱۳۹۹: ۲۱). محدودیت‌ها و بازدارنده‌های محیط‌های روستایی در راستای توسعه کارآفرینی، علاوه بر بازدارنده‌های عمومی، دارای جنبه اختصاصی و ویژه‌بودن برای محیط روستایی به عنوان یک منبع پویای کارآفرینی نیز هستند که هرگونه تغییر و تحول در فضای اشتغال و توسعه اقتصادی روستاها را وابسته به شناسایی و رفع این موانع کرده است (Jurdana et al, 2015: 2؛ Stathopoulou, 2004: 405). بر این مبنای توجه به این اصل که در راستای توسعه خوداشتغالی و کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه در نواحی روستایی، مشکلات و موانع متعددی در عرصه عمومی و کلان مؤثر بر محیط‌های روستایی و نیز موانع و مشکلات ویژه مرتبط با فضای جغرافیایی مورد مطالعه وجود دارد؛ پژوهش حاضر به بررسی، شناسایی و تحلیل موانع و مشکلات پیش‌روی توسعه خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان به عنوان یکی از شهرستان مهم و با جمعیت روستانشین بالا در استان همدان می‌پردازد. با وجود برخورداری از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های متنوع در بخش‌های مختلف صنایع دستی، گردشگری، کشاورزی و محصولات باغی، علاوه بر بیکاری آشکار، بیکاری پنهان به‌ویژه در میان قشر فعال روستایی، شاخصه غالب اقتصادی روستایی شهرستان بوده که بازتاب آن را می‌توان در رشد منفی جمعیت شهرستان (نواحی روستایی ۳۸- و نواحی شهری ۲۰۱-) (محمودوند، ۱۳۹۶: ۱۹۹) و سیل مهاجران به کلانشهرها و شهر همدان مشاهده کرد. این روزها که مدیران شهرستان تویسرکان با مشاهده کاهش جمعیت شهرستان به دنبال ارائه راهکارهایی برای جذب سرمایه‌گذار و درنهایت تولید و اشتغال به‌ویژه برای جوانان هستند تا شاید با ایجاد فرصت‌های شغلی، نرخ بیکاری (۹.۵ درصد) (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) که یکی از عوامل تأثیرگذار بر رشد منفی جمعیت شهرستان است را

کاهش دهند. بدیهی است شناسایی موانع توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی مورد مطالعه، زمینه‌ساز کسب شناخت لازم در راستای اتخاذ تصمیمات واقع‌بینانه به‌منظور تقلیل موانع و محدودیت‌ها در راستای هدایت جریان توسعه از مسیر توسعه کسب‌وکارهای کارآفرینانه خواهد بود که مطلوب‌ترین مدل توسعه بومی و درون‌زا محسوب می‌شود. هرچند تلاش‌های گسترده‌ای، چه در عرصه برنامه‌ریزی و چه در عرصه عملی توسط نهادهای برنامه‌ریز و اجرایی، همچون سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان با تدوین طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی یا طراحی سامانه کارآ توسط وزارت تعاون در جهت حمایت از ایده‌های اشتغالزایی یا انجام حمایت‌های میدانی بنیاد برکت، کمیته امداد و صندوق کارآفرینی امید در قالب طرح‌های توسعه اشتغالزایی هر روستا یک محصول؛ روستای بدون بیکار و اختصاص تسهیلات کم‌بهره، انجام گرفته و به‌صورت پیوسته این اقدامات نیز انجام می‌گیرد؛ اما واقعیت‌های میدانی نشان می‌دهد که این طرح‌ها و اقدامات انجام‌شده، نتوانسته‌اند به نتیجه رضایت‌بخش به تحویلی جریان‌ساز در عرصه اشتغالزایی و توسعه اقتصادی روستاهای منطقه مورد مطالعه منجر شوند که عمده دلیل این امر را می‌بایست به مانند بسیاری از برنامه‌های تدوین‌شده و اقدامات اجرایی توسعه روستایی کشور؛ در عدم زمینه‌سازی و بسترسازی مناسب با رفع موانع و بازدارنده‌هایی دانست که اثربخشی برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات اجرایی را با چالش و بن‌بست همراه می‌سازند؛ بنابراین نیاز است به‌صورت ساختاری و جامع به ریشه‌یابی علل و عوامل بروز وضعیت نامناسب اکوسیستم خوداشتغالی، کارآفرینی و توسعه اقتصادی روستاهای مورد مطالعه پرداخت و سپس بر مبنای شناخت جامع و شفاف به برنامه‌ریزی و ارائه راهکارهای کارآ در رفع بازدارنده‌ها پرداخت تا این چنین بسترسازی مورد نیاز در راستای اجرای اثربخش برنامه‌های مرتبط با تحول اقتصادی و توسعه کارآفرینی و خوداشتغالی در نواحی روستایی مورد مطالعه صورت گیرد و شکست و کاهش اثربخشی برنامه‌های اجرایی توسعه‌ای در منطقه صورت نگیرد.

بر این مبنا، سؤال اصلی پژوهش به شرح زیر مطرح شد:

مهم‌ترین موانع و مشکلات پیش‌روی توسعه کارآفرینی و ایجاد یک اکوسیستم مطلوب حمایت‌کننده کارآفرینان در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان، کدامند؟ و مؤثرترین آن‌ها کدامیک است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

توافق کلی درباره ماهیت کارآفرینی، شروع تغییر از طریق خلق یا نوآوری است که با ریسک همراه است (Yang, 2017: 35; and Wall, 2008: 751). کارآفرینان می‌توانند چیز جدیدی خلق کنند یا استفاده متفاوتی از امکانات و فرصت‌های موجود داشته باشند و بر زندگی خود و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کنند تأثیر بگذارند (Alejandro, 2022: 3). کارآفرینی، فعالیتی است که نوآوری ایجاد کرده و با ریسک همراه است. کارآفرینان فرصت‌هایی را دیده و ایده‌های نوآورانه براساس آن‌ها خلق کرده و با پیگیری و استمرار، یک کسب‌وکار جدید راه‌اندازی می‌کنند (Rasoolimanesh and Tuan, 2015: 18).

می‌توان، مهم‌ترین خصوصیات و عناصر شکل‌دهنده یک فعالیت کارآفرینی را در شش عامل، نوآوری و خلاقیت، ایجاد ارزش افزوده، بهره‌گیری از فرصت‌ها، عملگرایی، بهره‌گیری از منابع و قدرت ریسک‌پذیری به‌عنوان هسته اصلی فعالیت‌های کارآفرینانه خلاصه کرد؛ بنابراین یک کارآفرین شخصی است که با شناسایی فرصت‌ها اقدام به اتخاذ تصمیم‌های مخاطره‌آمیز و ریسکی می‌کند تا منجر به نوآوری و ابداع شود و منابع را در جهت تولید محصول

نهایی که با ایجاد و افزایش ارزش افزوده همراه است، به کار گرفته و سازماندهی می کند (Lordkipanidze, 2002: 28; Elgar, 2009: 8). در میان مشخصه‌های کارآفرینان، خلاقیت و کارآفرینی، دو شایستگی به هم پیوسته و مشخصه مشاغل آینده‌نگر در قرن حاضر هستند، زیرا کارآفرینی باعث ترویج و نتیجه عملکرد خلاقانه است (Weng et al, 2022: 4). دارا بودن خلاقیت، پیش‌نیاز غلبه بر موانع توسعه و ایجاد رقابت‌پذیری در فعالیتهای کارآفرینانه به شمار می‌رود (Suacamram, 2019: 591).

بر مبنای این توصیفات، کارآفرینی روستایی را می‌توان به این صورت تعریف کرد: شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیتهای کشاورزی و غیر کشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع، استفاده بهینه، متنوع و نوآورانه از منابع روستا در راستای توسعه پایدار روستایی (خانی، ۱۳۹۰: ۱۷۳). کارآفرین روستایی در نواحی روستایی زندگی کرده و تحت تأثیر فضای اجتماعی و فرهنگی نواحی روستایی است (Akgün et al, 2010: 538). کارآفرینی روستایی تلاشی برای ایجاد ارزش از طریق شناخت فرصت‌های کسب و کار، مدیریت ریسک‌پذیری متناسب با فرصت‌ها و از طریق مهارت‌های ارتباطی و مدیریتی برای بسیج منابع انسانی، مالی و مادی لازم برای به ثمر رساندن یک پروژه نوین و تحولی ارزش‌افزا در مناطق روستایی است (Saxena, 2012: 23). توسعه کارآفرینی از راهبردهای مهم توسعه روستایی است که در دهه‌های اخیر برای غلبه بر مسائل اقتصادی- اجتماعی پیش‌روی جوامع روستایی و بازساخت روستاها، مورد توجه قرار گرفته است (Stathopoulou, 2004: 405; Baumgartner et al, 2013: 222). این رویکرد که تمایل به سمت نوآوری، ریسک‌پذیری و پیش‌نگری دارد، ذاتی یک فرد یا جامعه نیست و علاوه بر آن یک رویداد شانس و تصادفی هم نیست، بلکه پدیده‌ای است که شرایط محیطی که عملیات در آن صورت می‌گیرد (در قالب سطوح مختلف)، تعیین‌کننده است؛ بنابراین پدید آمدن آن مستلزم فراهم کردن شرایط و الزاماتی، نظیر توسعه زیرساخت‌های فنی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است (امیدپور و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۱). در همین ارتباط، سعیدی و همکاران (۱۴۰۰) معتقدند که در راستای توسعه کارآفرینی روستایی، می‌بایست زمینه‌ها و ریل‌گذاری‌های مورد نیاز انجام گرفته و با توجه به متعدد و چندوجهی بودن عوامل اثرگذار، تنها بر ایجاد مهارت در میان روستاییان اکتفا نکرد. در واقع مجموعه‌ای از شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سازمانی در کشورهای در حال توسعه که از آن‌ها به‌عنوان محیط کارآفرینی یاد می‌شود، می‌توانند به‌عنوان موانع توسعه مطلوب کارآفرینی ایفای نقش کنند (طغرایبی، ۱۳۹۵: ۲۰; Stathopoulou, 2004: 405). به همین دلیل است که در راستای مدیریت و توسعه مطلوب کارآفرینی از رهیافت اکوسیستم کارآفرینی مبتنی بر دید سیستمی و ارتباطات تعاملی افراد، مؤسسات و شرکت‌ها و زمینه‌های توسعه کارآفرینی، نامبرده می‌شود (Cavallo et al, 2018: 1; Autio et al, 2014: 1097). اکوسیستم کارآفرینی به عنوان مجموعه‌ای از بازیگران و عوامل وابسته به یکدیگر به‌گونه‌ای هماهنگ شده‌اند که کارآفرینی مولد را در یک قلمرو خاص امکان‌پذیر می‌سازند (Stam and Spigel, 2016: 10). به جرأت می‌توان گفت کارآفرینی برای خود متکی بودن، نیازمند اکوسیستم است و اکوسیستم نیازمند مجاورت؛ به طوری که ابعاد مختلف، بتوانند با همدیگر رشد کنند و متقابلاً تقویت شوند؛ برای نمونه آموزش کارآفرینی می‌تواند تشکیل سرمایه را ممکن ساخته و تشکیل سرمایه می‌تواند اصلاحات قوانین دولتی را موجب شود. اگر هر کدام از این حلقه‌های زنجیر، ضعیف یا وجود نداشته باشند، تمام سیستم رنج می‌برد و اکوسیستم نمی‌تواند در توانمندسازی کارآفرینان مؤثر باشد. ممکن است به‌طور مجزا، هر کدام از حلقه‌های زنجیر، موجب کارآفرینی شوند، اما در جهت پایدار نگهداشتن اکوسیستم ناکافی است

(قمبرعلی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۰). آیزنبرگ^۱ (۲۰۱۱) و استم و اسپگل^۲ (۲۰۱۶)، بر پایه تجربیات کشورهای موفق و ناموفق در توسعه کارآفرینی، اکوسیستم کارآفرینی را به شرح اجزا و عناصر آورده شده در شکل زیر (شکل ۲) ترسیم کرده است. آن‌ها معتقد هستند موفقیت در توسعه کارآفرینی، نیازمند ارتباطات متقابل و هم‌افزای اجزا و عناصر متعدد و در مجموع ایجاد یک اکوسیستم مناسب و حمایت‌کننده توسعه کارآفرینی است (Isenberg, 2011: 7; Stam and Spigel, 2016: 10).

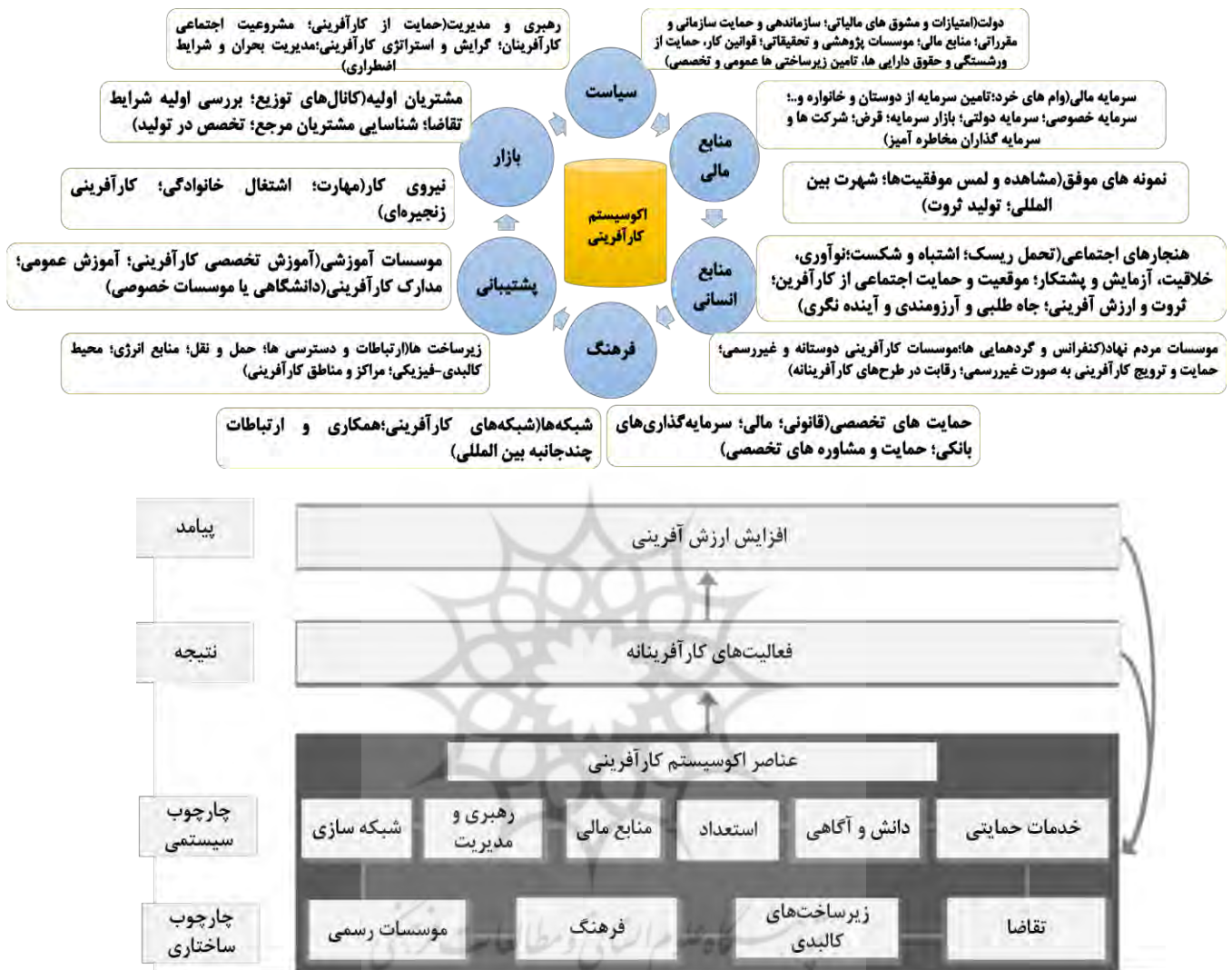
بنابراین آنچه واقعاً انقلاب کارآفرینی را به وجود می‌آورد، رهیافت جامع‌نگر به اکوسیستم کارآفرینی است؛ به طوری که همه ذی‌مدخلان را در پشتیبانی کارآفرینان در مراحل و بخش‌های مختلف درگیر کند (Khurana and Dutta, 2021). عدم توجه به اکوسیستم کارآفرینی و بخشی‌نگری و تأکید بر یک بخش موجب ناپایداری و ایجاد موانع و چالش‌های متعدد در اکوسیستم کارآفرینی می‌شود.

موانع توسعه کارآفرینی را می‌توان هر نوع پدیده و مشخصه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی، زیرساختی، فنی و شخصی دانست که به صورت دائمی و موقت روی راه‌اندازی و عملکرد موفق کسب‌وکارهای حاصل از کارآفرینی اثرگذار بوده و به عنوان یک بازدارنده عمل می‌کنند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۹). در بسترسازی توسعه کارآفرینی، عوامل مختلفی تأثیرگذار هستند. این عوامل را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: ۱- عوامل محیطی و ۲- عوامل فردی (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵)؛ بنابراین می‌توان گفت که کارآفرین، هم متولد و هم ساخته می‌شود. هر فردی دارای یک سری ویژگی‌های شخصیتی و روانی است که برخی از آن‌ها به صورت ارثی و با تأثیرپذیری از خانواده به وی منتقل می‌شوند و همچنین هر فردی تحت تأثیر شرایط محیط پیرامون، خصوصیات و ویژگی‌هایی را کسب می‌کند که می‌تواند مانع یا محرک کارآفرین شدن آن‌ها شود (Sheikh, 2015: 15-16). کارآفرینی، مستلزم ویژگی‌های فردی، مانند شناخت فرصت‌ها، ریسک‌پذیری، پشتکار برای اجرای ایده‌های نوآورانه است (Alejandro, 2022: 3).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹ Isenberg

² Stam and Spigel

شکل ۱. قلمرو اکوسیستم کارآفرینی در مدل های آیسنبرگ (بالا) و استم و اسپیکل (پایین)
(منبع: Isenberg, 2011: 7; Stam and Spigel, 2016: 10).

رفتار کارآفرینی به طور عمده از دیدگاه روانشناختی بررسی شده که بر ویژگی های فردی کارآفرین تمرکز دارد. در این راستا، سه دسته از عوامل بر تصمیم مؤثر فرد در جهت بهره گیری از فرصت ها و ایجاد کسب و کارهای کارآفرینانه مؤثر هستند. این سه دسته از عوامل عبارتند از: عوامل انگیزشی، شامل نیاز به دستیابی به موفقیت، ریسک پذیر بودن و میل به استقلال. عوامل فردی مؤثر در کارآفرینی، شامل توانایی خودکنترلی و خودکارآمدی و عوامل مرتبط با طرز نگرش و باورهای یک فرد هستند (Kaburi, 2012: 265). از دیدگاه روانشناسان، توانایی بالا در تشخیص الگوها، خلق ایده های جدید و توسعه آن ها، امید به موفقیت، ثبات و استحکام در برابر هیجانات، اهل کار و عمل بودن از ویژگی های روانی و ذهنی کارآفرینان است (صادقی و صیدایی، ۱۳۹۳: ۱۰۱).

درمقابل دیدگاه‌هایی که رویکردی اقتصادی و روانشناسانه داشته و بر ویژگی‌های فردی در توسعه کارآفرینی تأکید دارند، باید دانست که کارآفرینی یک پدیده وابسته به بستر است؛ بنابراین دیدگاه زمینه‌ای با چندبُعدی و چندوجهی دانستن کارآفرینی، به این موضوع می‌پردازد که چگونه عوامل زمینه‌ای در سطوح مختلف کارآفرینی تأثیر می‌گذارند. درواقع رویکرد زمینه‌ای، کارآفرینی را حاصل تعامل بین افراد و محیط می‌داند (امیدپور و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴). وجود بسترها یا محیط اقتصادی-اجتماعی مناسب (حمایت خانواده و نهادهای دولتی، دسترسی به عوامل تولید، وجود زمینه‌های تشکیل تعاونی‌ها و شبکه‌های کسب‌وکار و...) در بروز و ظهور و شکوفاشدن خصوصیات فردی کارآفرینی (خلاقیت، ریسک‌پذیری، استقلال، انگیزه پیشرفت، تولید محصولات جدید و تبدیل ایده خلاق به ثروت)، مؤثر بوده و آن‌ها را در وضعیت مطلوبی، می‌تواند ارتقا دهد (صفری و صادقی، ۱۳۹۶: ۱۰۴). یکی از ابزارهای مهم رشد و توسعه کارآفرینی، وجود فرهنگ حامی کارآفرینی است. فرهنگ کارآفرینانه قوی، به معنی تحمل بیشتر شکست و منعکس‌کننده میزانی است که جامعه، عقاید کارآفرینان و ابتکارات آن‌ها را حمایت می‌کند. جامعه‌ای که شأن بالاتری به افراد می‌دهد که برای خودشان کار کنند و آن‌ها را حمایت می‌کند، روحیه کارآفرینی در این جامعه بالاتر و افراد بیشتر به سمت کارآفرینی، خواهند رفت (رضایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۹۹). مطابق با ارزیابی‌های انجام‌گرفته، پایین‌بودن میزان آشنایی روستاییان با زمینه‌های اولیه کارآفرینی با شرایط خاص مبتنی بر نبود اکوسیستم حمایت‌کننده کارآفرینی محیط‌های روستایی از جمله انزوای جغرافیایی، محرومیت، محدودیت فرصت‌ها، امکانات و خدمات اولیه و ضروری زیربنایی و ارتباطی مرتبط است؛ بنابراین آماده‌سازی محیط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نواحی روستایی از جمله تأمین و افزایش دسترسی روستاییان به امکانات و خدمات مختلف، مانند امکانات رسانه‌ای و ارتباطی جدید، می‌تواند در بروز کارآفرینی بسیار مهم باشد (رضوانی و نجارزاده، ۱۳۸۷: ۱۶۷). در ادامه و در جدول زیر، خلاصه‌ای از پژوهش‌های مرتبط انجام‌گرفته، آورده شده است.

جدول ۱. خلاصه‌ای از پژوهش‌های پیشین مرتبط با کارآفرینی روستایی در عرصه داخلی و خارجی

محقق(ان)، سال پژوهش	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
سعیدی و همکاران (۱۴۰۰)	واکاوای نقش کارآفرینی روستایی در توسعه پایدار محلی با تأکید بر پیوستگی روستاشهری (موردشناسی: ناحیه دالاهو، استان کرمانشاه)	پراکنش فضایی و توزیع نامناسب و ناهماهنگ نقاط روستایی، ضعف‌های زیرساختی، دید مدیریت مرکز-پیرامون و در حاشیه قرارگرفتن روستاها، عدم دسترسی به بازار و سازوکار حاکم بر این بازارها، موجب شده‌اند تا فعالیت کارآفرینان روستایی نتواند منجر به تعادل بخشی ناحیه‌ای و ایجاد اثرات معنی‌دار در پیوستگی شهری-روستایی شود.
یاسوری و نوروزی‌نژاد (۱۴۰۰)	فرا تحلیل ابعاد توسعه کارآفرینی زنان روستایی	سطح سواد و دانش فردی، شرکت در دوره‌های آموزشی کارآفرینی، کسب درآمد، عضویت در گروه‌های ثانویه، حمایت خانواده، عملکرد و حمایت‌های دولتی و بازرسانی محصولات، مهم‌ترین عوامل و ضعف‌های اثرگذاری بر توسعه کارآفرینی زنان روستایی کشور هستند.
رضایی و همکاران (۱۴۰۰)	شناسایی کیفی موانع فرهنگی کارآفرینی، ارزیابی ابعاد فرهنگی و شکست کارآفرینان (مورد: خراسان رضوی)	نبود فرهنگ خلاقیت، نپذیرفتن شکست، نگرش منفی به ریسک، بی‌اعتقادی به توانمندی زنان، وجود فرهنگ مردسالاری در جامعه و سازمان‌ها، مهم‌ترین موانع فرهنگی توسعه کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه شناخته شدند که در مجموع نیز مشخص شد که زیرسیستم فرهنگی در اکوسیستم کارآفرینی استان خراسان رضوی، اوضاع خوبی ندارد و فرهنگ موجود، نه تنها حامی توسعه کارآفرینی نبوده، بلکه در بسیاری از مواقع نیز از ظهور کارآفرینی جلوگیری می‌کند.

مهم‌ترین موانع نهادی شناسایی شده در قالب ۶ طبقه اصلی ضعف‌های اداری، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، قانونی و مقرراتی، سیاسی و شخصی-شناختی، دسته‌بندی شدند.	شناسایی موانع نهادی توسعه کارآفرینی منطقه‌ای در ایران	خداپناه و همکاران (۱۴۰۰)
نتایج به‌دست‌آمده در راستای بین‌المللی شدن کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کشور به شناسایی ۸۹ مؤلفه و ۹۸ شاخص منجر شد که ۷ مؤلفه اثرگذار شامل شکوفایی اجتماعی، همبستگی اجتماعی، انسجام اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت، اعتماد به سازمان و روابط متقابل بر ۳ بُعد اثرپذیر فعالیت‌های بین‌المللی، رقابت‌پذیری بین‌المللی و رشد اقتصادی تأثیر دارند.	ارائه مدل در جهت تبیین نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت کارآفرینی بین‌المللی	چراغی و همکاران (۱۴۰۰)
نتایج نشان داد که بین زنان در سه گروه متفاوت با تعداد دفعات شرکت در کلاس‌های آموزشی، از نظر توسعه فعالیت کارآفرینی، تاب‌آوری فردی، تاب‌آوری کسب‌وکار، روش‌های بازاریابی و تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین زنان در گروه‌های متفاوت از لحاظ میزان دانش کارآفرینی نیز تفاوت‌های معناداری از نظر توسعه فعالیت کارآفرینی، تاب‌آوری فردی، تاب‌آوری کسب‌وکار، روش‌های بازاریابی و تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد.	آموزش کارآفرینی و تأثیر آن بر عملکرد کسب‌وکارهای زنان روستایی (مورد: زنان عضو شرکت‌های مادر تخصصی حمایت از توسعه فعالیت‌های کشاورزی استان فارس)	بادزبان و همکاران (۱۳۹۹)
عواملی مانند عملکرد رسانه‌ها، نظام آموزشی، نظام اقتصادی و سیستم بوروکراسی کشور باعث تغییر سبک زندگی، انتظارات، نوع معیشت و فرهنگ اقتصادی و حتی تربیت اقتصادی و نیز وابستگی و عدم استقلال شهر از روستا و نهایتاً شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در ایران شده است.	نوسازی فرهنگی روستا و شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام	لطفی (۱۳۹۷)
عوامل اقتصادی در منطقه مورد مطالعه نسبت به عوامل اجتماعی وضعیت بهتری دارند. در این میان، سه شاخص خلاقیت، ریسک‌پذیری و استقلال در بین مردم از وضعیت خوبی برخوردار بوده و سه شاخص انگیزه پیشرفت، تولید محصولات جدید و تبدیل ایده خلاق به ثروت دارای وضعیت متوسطی به‌منظور توسعه کارآفرینی روستایی بودند.	عوامل زمینه‌ساز ایجاد و رشد کارآفرینی روستایی در بخش دهدز شهرستان ایذه	علی‌اکبری و صادقی (۱۳۹۶)
زمینه‌های موجود گردشگری مذهبی در منطقه مورد مطالعه باعث بروز و خلق ایده‌های کارآفرینانه نشده، اما در بین ابعاد اشتغال، درآمد و مهاجرت، تنها در بُعد اشتغال تأثیراتی داشته است.	ارزیابی اثرات گردشگری مذهبی بر توسعه کارآفرینی روستاهای پیرامونی (مطالعه موردی: منطقه قره‌پشتلو-شهرستان زنجان)	عبدلهی و عباسی (۱۳۹۵)
فرهنگ غیررسمی ما نه تنها امکان رشد کسب‌وکار را برای زنان ایرانی فراهم نمی‌سازد، بلکه مانع جدی برای آنان محسوب می‌شود.	بررسی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی زنان در مناطق روستایی	حیدری مکرر و سارانی (۱۳۹۴)
روستاهای مطالعه‌شده در هیچ‌کدام از ابعاد فردی، اقتصادی، اجتماعی و زیرساختی دارای ظرفیت‌های لازم برای توسعه کارآفرینی نیستند و نتایج تحلیل مسیر نیز نشان دادند که زمینه‌های زیرساختی و فردی بیشترین تأثیر را بر قابلیت کارآفرینی ساکنان دارند.	ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای بخش شال شهرستان بوئین‌زهرا)	فراهانی و حسینی (1392)
موانع اقتصادی و آموزشی به ترتیب مهم‌ترین موانع در مسیر توسعه کارآفرینی این قشر از جامعه هستند.	اولویت‌بندی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی شهرستان گرمسار	علیدوست و همکاران (۱۳۹۱)

<p>در منطقه مورد مطالعه دهیاری‌ها و شوراهای رضایت‌بخش عمل کرده و با جذب اعتبارات مالی و فراهم آوردن زیرساخت‌های زیربنایی و تغییر دید و نگرش مردم محلی توانسته‌اند موجب پویایی اقتصاد روستاها و ایجاد کسب‌وکارهای کوچک شوند.</p>	<p>تیبین نقش دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: بهاباد استان یزد)</p>	<p>هاشمی و همکاران (۱۳۹۰)</p>
<p>مناطق از چین که خانوارهای روستایی آن دارای باورهای مذهبی هستند، تمایل و اقدام بیشتر و معنادارتری را در جهت کارآفرینی و تحول بخشی به عرصه کشاورزی و غیرکشاورزی انجام داده‌اند؛ بنابراین دین و مذهب به‌عنوان یکی از عناصر فرهنگی-اجتماعی بر توسعه یا رکود کارآفرینی در محیط‌های روستایی مؤثر است.</p>	<p>چگونه باور مذهبی کارآفرینی کشاورزان را در روستاهای چین ترویج می‌کند؟</p>	<p>میاو و همکاران^۱ (۲۰۲۱)</p>
<p>نتایج نشان می‌دهد که اجرای برنامه ویژه توسعه کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه، با درگیر کردن بازیگران محلی (مؤسسات آموزش عالی، انجمن‌های تجاری و انجمن‌های توسعه محلی)، اجازه ایجاد شبکه‌ای را داد که منجر به ایجاد یک اکوسیستم کارآفرینی در یک قلمرو روستایی شد. این اکوسیستم کارآفرینی، هم در راه‌اندازی و اعتبار کسب‌وکار و هم در حمایت از شرکت‌های کوچک استقرار یافته برای رقابتی‌تر شدن و کشف بازارهای دیگر، از کارآفرینان پشتیبانی می‌کند. این مطالعه شواهد تجربی مناسبی را در مورد اهمیت برنامه‌های کارآفرینی در مناطق روستایی ارائه می‌دهد. همچنین این مطالعه نشان می‌دهد که چگونه تعامل بازیگران محلی می‌تواند به ایجاد کسب‌وکار و به اکوسیستم کارآفرینی کمک کند.</p>	<p>توسعه کارآفرینی در قلمرو روستایی، اکتشاف کیفی یک برنامه کارآفرینی برای مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای مرکزی کشور پرتغال)</p>	<p>ری گالواو و همکاران^۲ (۲۰۲۱)</p>
<p>زنان در روستای منطقه مورد مطالعه در کشور پرتغال، توانسته‌اند به‌عنوان افراد نوآور منجر به ایجاد تحرک اجتماعی در روستا و نفوذ در بازار شهری شوند؛ اما در این میان، پایداری ابتکارات خرد انجام شده و ارزش‌افزایی آن‌ها در گروه حمایت نهادی و اجتماعی از زنان روستایی به‌ویژه زنان با تحصیلات و قدرت مالی کمتر و شبکه‌سازی میان زنان روستا با دیگر کارآفرینان منطقه و ایجاد تعاونی است.</p>	<p>کارآفرینی و نوآوری روستایی، ابتکارات موفق زنان روستایی</p>	<p>لوسیا^۳ (۲۰۱۵)</p>
<p>ضعف‌ها و نارسایی‌های مرتبط با تأمین منابع مالی، مدیریت، دسترسی به بازار و بازررسانی، حمایت‌های ناکافی دولتی در جهت مناسب‌سازی محیط کسب‌وکار، مهم‌ترین موانع توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کارآفرینان در لهستان شناخته شدند.</p>	<p>موانع توسعه کسب‌وکارهای کوچک و متوسط کارآفرینان در لهستان</p>	<p>سامیتوسکا^۴ (۲۰۱۱)</p>
<p>انگیزه زنان خارجی کارآفرین در دانمارک در مرحله اول، یافتن منبع درآمد و شغلی پایدار بوده است. ویژگی مشترک این کارآفرینان، سطح سواد، خانواده کارآفرین، مهارت‌های عملی و با تجربه کاری هستند که توانسته‌اند به تولید ایده‌های جدید کسب‌وکار و راه‌اندازی آن‌ها بپردازند. همچنین یافته‌ها نشان دادند که زنان کارآفرین در ابتدای کار تمایل به ایجاد کسب‌وکارهای کوچک و به دور از بوروکراسی اداری داشته و به‌جای استفاده از منابع مالی و وام‌های دولتی بیشتر روی پس‌اندازها و سرمایه‌های خود تمرکز کرده و تمایل دارند که بُعد کسب‌وکار خود را توسعه دهند. همچنین یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها</p>	<p>زنان کارآفرینی در دانمارک مطالعه‌ای بر زنان دانمارکی و غیردانمارکی کارآفرین در این کشور</p>	<p>ندلچووا^۵ (۲۰۰۸)</p>

¹ Miao et al

² ReiGalvão et al

³ Lúcia

⁴ Samitowska

⁵ Nedelcheva

<p>نشان داد زنانی که در محیط مطلوبی هستند، یعنی شرایط اقتصادی و اجتماعی و سیاسی برای آن‌ها مهیا باشد و بتواند با شبکه‌سازی، دسترسی به شبکه‌های کارآفرینان محلی داشته‌باشند، موفق‌تر هستند و این عامل برتری زنان دانمارکی نسبت به زنان کارآفرین مهاجر در دانمارک بود.</p>		
<p>دور و پراکنده بودن سکونتگاه‌های روستایی که به دلیل افزایش مقیاس سرمایه‌گذاری، هزینه‌ها را افزایش می‌دهد و از سویی دیگر تعداد کم جمعیت روستاها و ارتباط اندک کارآفرینان روستایی با کارآفرین دیگر و شبکه‌سازی، فقدان برنامه‌ریزی توسعه کارآفرینی در روستاها، تعدد و اختلاف نظر میان ارائه‌دهندگان خدمات به روستاها، عدم ارائه خدمات مخصوص و ویژه کارآفرینان روستایی، نظری و شعارگونه بودن حمایت از کارآفرینان روستایی و فقدان مکانیسم و برنامه‌هایی برای تبدیل این شعارها و حمایت‌های نظری به عرصه عملیاتی و عملی کردن آن‌ها را مهم‌ترین موانع و چالش‌های پیش‌روی توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی معرفی می‌کند.</p>	<p>توسعه کارآفرینی، آزمون رویکردهای سیستماتیک برنامه‌ریزی برای توسعه کارآفرینی روستایی</p>	<p>هیلتن^۱ (۲۰۰۵)</p>
<p>عدم رونق کارآفرینی در این منطقه روستایی با وجود پتانسیل‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی فراوان توریستی است که در نهایت نبود فرهنگ و جو کارآفرینی در میان ساکنان به‌عنوان مهم‌ترین مانع شناسایی شده و راهبردهایی نیز بر مبنای تکنیک سوات به‌منظور برون‌رفت از وضع نامطلوب موجود کارآفرینی گردشگری منطقه ارائه می‌شود.</p>	<p>نقش کارآفرینی در توسعه پایدار گردشگری (در مناطق روستایی سوئد)</p>	<p>لردکپنیزده و همکاران^۲ (۲۰۰۲)</p>

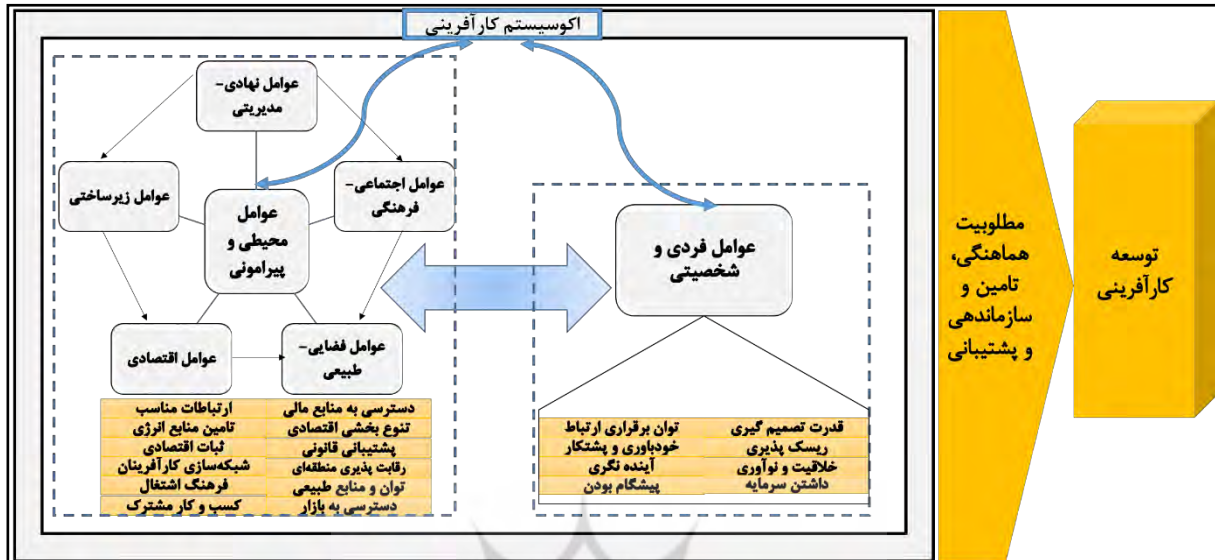
(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

با توجه به نتایج پژوهش‌های پیشین انجام‌گرفته، پژوهش حاضر با در نظر گرفتن همه اجزا و عناصر اکوسیستم کارآفرینی و تأکید بر نحوه تعاملات آن‌ها در سطح منطقه، سعی کرده تا از حالت جزئی‌نگری خارج و با تأکید و برجسته‌سازی عوامل فردی در کنار عوامل محیطی بر توسعه ظرفیتی جامعه محلی به‌عنوان راهبردی کارآ و نوین در توسعه اقتصادی و اجتماعی و به‌صورت جزئی‌تر در عرصه کارآفرینی تأکید کند.

در نهایت چارچوب مفهومی پژوهش را بر پایه توصیفات ارائه‌شده می‌توان به‌صورت شکل ۴ ارائه کرد. در این چارچوب، دیدگاه جامع مبتنی بر بررسی ابعاد و بسترهای محیطی و فردی مؤثر بر ایجاد فعالیت‌های کارآفرینانه و توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی که از آن به‌عنوان اکوسیستم کارآفرینی روستایی یاد می‌شود، مورد تأکید بررسی و آسیب‌شناسی قرار گرفته است. همچنین در راستای توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی با توجه به شرایط ویژه‌ای که هر منطقه از لحاظ اقتصادی، اجتماعی، محیطی و فضایی دارد و ظرفیت‌ها و محدودیت‌های خاصی را از لحاظ طبیعی و انسانی برای آن شکل داده، نیاز است الزاماتی هم در راستای توسعه کارآفرینی، مورد نظر قرار گیرد تا اقدامات مداخله‌ای و راهکارهای اصلاحی بتوانند اثرگذاری لازم و رضایت‌بخش را بر تحول بخشی محیط روستایی در راستای حرکت به کارآفرینی داشته باشند.

¹ - Heaton

² Lordkipanizdeet al

شکل ۲. چارچوب مفهومی پژوهش
(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

روش تحقیق

پژوهش کاربردی حاضر، به لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی از نوع تحقیقات پیمایشی با ماهیتی آمیخته (کیفی-کمی) است. جهت گردآوری داده‌ها در بخش نظری از مطالعات اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایشی مبتنی بر مصاحبه نیمه‌ساختارمند (آسیب‌شناسی و شناسایی موانع، عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای مؤثر بر توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان و راهبردهای اتخاذی از سوی فعالان اقتصادی) و توزیع پرسشنامه (تأیید یافته‌های کیفی)، بهره گرفته شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده در بخش کیفی با تکنیک تئوری بنیادی و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت. همچنین سعی شد علاوه بر مشخص کردن علل و عوامل علی اثرگذار، عوامل زمینه‌ای و مداخله‌گر مؤثر بر شکل‌گیری و تقویت عوامل علی، راهبردهای اتخاذی توسط فعالان اقتصادی و نتایج حاصل از راهبردهای به‌کار گرفته شده در ارتباط با وضع موجود اکوسیستم کارآفرینی روستاهای شهرستان تویسرکان، شناسایی و تعیین شدند.

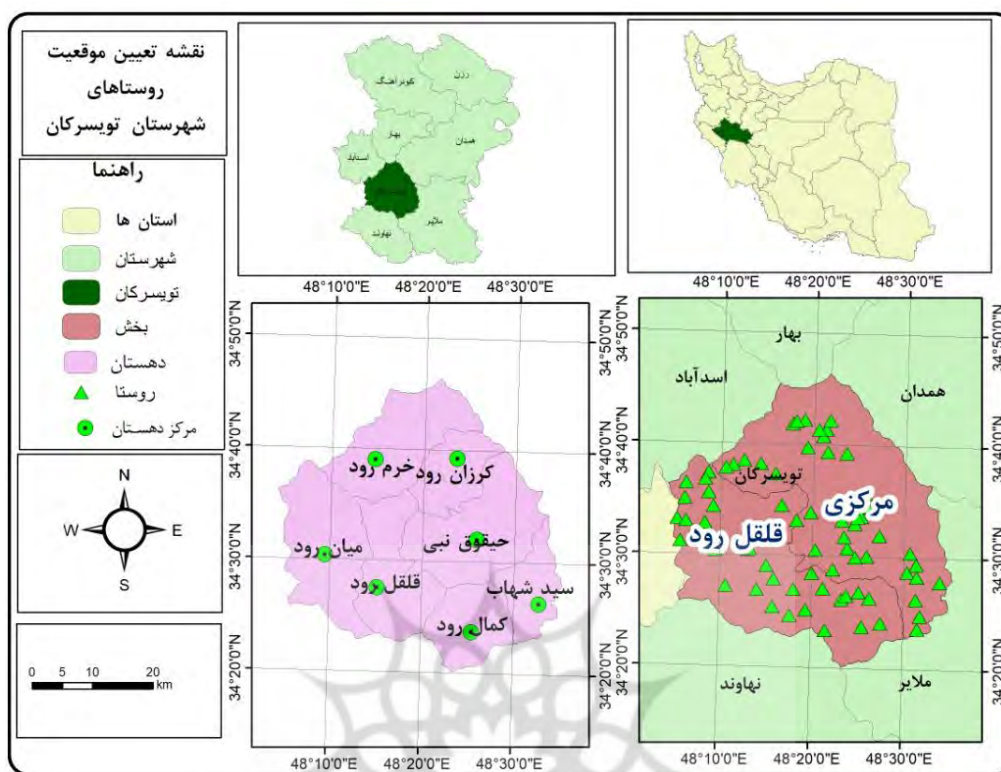
با توجه به گستردگی منطقه مورد مطالعه، جنبه عمومی و تخصصی داشتن موضوع پژوهش و نیاز به شناخت عمیق و دقیق، جامعه آماری پژوهش به صورت گسترده و به شیوه هدفمند و با بهره‌گیری از روش گلوله‌برفی، متشکل از بازیگران و ذی‌نفعان متعدد عرصه توسعه روستایی منطقه انتخاب شدند. بر این اساس، مسئولان توسعه‌ای، دهیاران محلی، آگاهان محلی (روستایی)، متخصصان علمی و دانشگاهی، به‌عنوان گروه‌های جامعه آماری تعیین شدند. در این راستا در گروه مسئولان مدیرانی که بیش از ۳ سال سابقه مدیریتی در منطقه داشتند و دارای تحصیلات دانشگاهی عالی بودند، از ارگان‌های اصلی توسعه‌ای، مانند تعاون روستایی، فرمانداری، بخشدار، جهاد کشاورزی، میراث فرهنگی و گردشگری، منابع طبیعی، صندوق کارآفرینی امید و سازمان فنی و حرفه‌ای، در گروه دهیاران از دهیاران نمونه شهرستان (به معرفی فرمانداری) و در گروه آگاهان محلی روستایی نیز از دیدگاه دهیاران استفاده و افرادی شناسایی شدند که دارای تحصیلات دانشگاهی و آگاهی مناسب در جهت راهنمایی پژوهشگران بودند.

همچنین در گروه متخصصان علمی و دانشگاهی افرادی که دارای تحصیلات عالی مرتبط با توسعه در منطقه بوده و سابقه انجام پژوهش‌های مشابه را دارند، شناسایی شدند. در این گروه، مشاوران اجرایی طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی شهرستان مورد تأکید بودند. بر این اساس، در بخش کیفی با این افراد به‌عنوان گروه دلفی پژوهش، مصاحبه‌هایی به عمل آمد و با رسیدن به اصل اشباع نظری، یعنی شنیدن پاسخ‌های تکراری با ۱۹ نفر از آن‌ها، مصاحبه‌ها پایان یافته و به دنبال تجزیه و تحلیل آن‌ها، موارد احصاشده در قالب پرسشنامه‌ای در طیف پنجگانه لیکرت (۱- خیلی کم، ۵- خیلی زیاد)، در میان ۳۵ نفر دیگر از اعضای گروه‌های نامبرده شده (تعیین به شیوه هدفمند و روش گلوله‌برفی) در راستای سنجش میزان موافقت آن‌ها و تأیید و تعمیم یافته‌های بخش کیفی، قرار داده شد.

در راستای سنجش روایی، نتایج پژوهش به‌واسطه هم‌راستایی با مطالعات متعدد مشابه و نیز اجماع نظری و موافقت افراد مشارکت‌کننده از گروه‌های نامبرده در ارتباط با صحت آسیب‌شناسی و دریافت بازخورد نظرات آن‌ها در یک جلسه به شیوه مثلث‌سازی (مابین مسئولان، پژوهشگران و دهیاران و آگاهان روستایی)، مورد تأیید قرار گرفت. در ارتباط با پرسشنامه هم‌روایی صوری و محتوایی با تأیید متخصصان دانشگاهی که دارای سابقه مطالعات مشابه بودند و نیز توزیع ۱۰ پرسشنامه به‌عنوان پیش‌آزمون و پایایی نیز با مصاحبه ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰.۷۸ مورد تأیید قرار گرفت.

معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان تویسرکان در مختصات ۳۴ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۴۶ دقیقه عرض جغرافیایی و ۴۸ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۵ دقیقه طول جغرافیایی واقع شده است و از شمال به شهرستان‌های همدان و اسدآباد از شرق، به ملایر از مغرب به کنگاور و از جنوب به شهرستان نهاوند محدود است. جمعیت شهرستان تویسرکان در سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۰۱ هزار و ۶۶۶ نفر، اعلام شده است. در این میان، جمعیت روستایی شهرستان تویسرکان، ۴۵۴۵۳ نفر است (فرهنگ آبادی‌های ۱۳۹۵، شهرستان تویسرکان). شهرستان تویسرکان، سومین نرخ منفی رشد جمعیت روستایی (۳.۸-) را در استان همدان داراست. کارشناسان، بیکاری، نبود شغل مناسب برای جوانان و در نهایت انتخاب گزینه مهاجرت را از عوامل اصلی کاهش جمعیت در تویسرکان عنوان کرده‌اند (محمودوند، ۱۳۹۶: ۱۹۹). این در حالی است که در شهرستان تویسرکان فرصت‌ها و قابلیت‌های فراوانی در عرصه کشاورزی، گردشگری و کسب‌وکارهای خرد وابسته، وجود دارد که تاکنون نادیده گرفته شده یا با کمترین ارزش‌افزایی مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند تا کشاورزی سنتی به مهم‌ترین و تنها عرصه فعالیت و تأمین معیشت روستاییان بدل شود که قدر مسلم به مانند وضع موجود، آسیب‌پذیری معیشتی روستاییان را به همراه خواهد داشت.

شکل ۳. نمایش موقعیت جغرافیایی شهرستان تویسرکان در استان همدان و سطح کشور
(منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۴۰۱)

یافته‌های پژوهش

در ابتدا انجام سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی در تکنیک تئوری بنیادی (جدول ۲) نشان می‌دهد که موانع، چالش‌ها و بازدارنده‌های متعددی، پیش‌روی توسعه کارآفرینی و خوداشتغالی در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه وجود دارد. بازدارنده‌هایی که در دو بُعد اصلی موانع و مشکلات مرتبط با ضعف کارکردی و عملکردی عوامل محیطی و ضعف و نارسایی‌های مرتبط با ویژگی‌های فردی و شخصیتی روستاییان جای گرفته‌اند. در واقع توسعه فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی و خواستگالی، نیازمند هماهنگی و تأمین وضعیت رضایت‌بخش کمی و کیفی در هر دو بُعد اصلی عناصر محیطی و شرایط فردی است و هر دوی این ابعاد اصلی، به‌عنوان محوری‌ترین بازیگران صحنه پیچیده و سیستمی توسعه اقتصادی مبتنی بر خوداشتغالی و کارآفرینی روستایی می‌بایست در یک عملکرد متقابل به‌صورت اثربخش، حمایت‌کننده و تکمیل‌کننده یکدیگر عمل کند.

جریان توسعه اقتصادی روستایی بر بستر فعالیت‌های کارآفرینانه و خوداشتغالی با توجه به درگیر بودن بازیگران مختلف در قالب دو بُعد اصلی ذکر شده، بایستی به‌صورت یک سیستم باز و حساس و شکننده، مدیریت و برنامه‌ریزی شود تا بدین ترتیب بتوان در مسیر توسعه اقتصادی حرکت کرد. وضعیتی که به‌واسطه ضعف‌های متعدد در عرصه مدیریت، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای در منطقه مورد مطالعه، به‌گونه‌ای دیگر رقم خورده است. در واقع، در نواحی روستایی، مانند منطقه مورد مطالعه پژوهش حاضر که به‌واسطه ضعف در عملکرد و برنامه‌ریزی توسعه در طی سالیان طولانی، وابستگی شدید به عملکرد نهادهای دولتی در نواحی روستایی ایجاد شده و به نوعی، ایجاد

بخش خصوصی کارآمد یا توانمندسازی روستاییان به فراموشی سپرده شده، دولت به‌عنوان مهم‌ترین و اصلی‌ترین متولی توسعه‌ای شناخته شده و بایستی زیرساخت‌ها و امکانات لازم در عرصه میدانی و قوانین تسهیل‌کننده را در عرصه قانونگذاری و حمایتی برای ایجاد و رونق کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه که در نواحی روستایی به‌دلیل ضعف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی و زیرساختی بسیار شکننده خواهند بود، فراهم آورند.

هرچند بایستی در ارتباط با فضای کسب‌وکار، بیشتر متوجه سطح کلان برنامه‌ریزی توسعه‌ای و اقتصادی کشور بود، اما در سطح محلی نیز موانع و بازدارنده‌هایی متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی و محیطی در منطقه شکل گرفته‌اند که موجب افزایش اثرگذاری چالش‌ها و ضعف‌های فرادستی و فرمانطقه‌ای شده‌اند. در واقع، توسعه هر نوع فعالیت اقتصادی به‌ویژه در حوزه فعالیت‌های پرریسک کارآفرینانه و خوداشتغالی در میان نواحی روستایی، تنها با دارا بودن و مهیا بودن فضای مناسب کسب‌وکاری حاصل می‌شود که بتواند با حمایت و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری‌ها، چشم‌انداز مناسبی را در راستای بازدهی سرمایه، موفقیت و پایداری کسب‌وکار، حاصل کند.

همچنین در نواحی روستایی مورد مطالعه وضعیت زیرساخت‌های عمومی و بستر ساز کالبدی مورد نیاز تا حدی در روستاهای مرکزی و نزدیک به شهر مرکزی شهرستان و روستاهای پرجمعیت‌تر در وضعیت نسبتاً رضایت‌بخشی است، اما در روستاهای دورافتاده‌تر و کم‌جمعیت، وضعیت زیرساخت‌های عمومی به‌شدت با ضعف و عدم‌مطلوبیت، همراه می‌شود تا این‌چنین، فضای کالبدی نیز حمایت‌کننده توسعه اقتصادی و شکوفایی ظرفیت‌های اشتغالزایی روستاهای منطقه نباشد و همچنان اقتصاد تک‌محصولی مبتنی بر کشاورزی سنتی بر فضای کسب‌وکار روستاها حکم‌فرما باشد. از سویی دیگر، امروزه که نیاز به کارآفرینی و خوداشتغالی در راستای مبارزه با هیولای بیکاری در نواحی روستایی است، نیاز است بستر کالبدی علاوه بر مطلوبیت در نیازها و امکانات عمومی در زیرساخت‌ها و امکانات تخصصی‌تر و مورد نیاز کارآفرینان و فعالان نوآور نیز دارای وضعیت رضایت‌بخشی باشند تا این‌چنین مزیت‌های رقابتی برای نواحی روستایی ایجاد شود و تنوع‌بخشی و ارزش‌افزایی در محیط اقتصادی ایجاد شود.

باید دانست که فقر اقتصادی، فقر فرهنگی و اجتماعی را نیز به همراه می‌آورد، شرایطی که در سطح نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه وجود دارد و این شرایط اجتماعی و فرهنگی نه‌تنها حمایت‌کننده خوداشتغالی و نوآوری کارآفرینانه نیست، بلکه مانع و بازدارنده‌ای اثرگذار نیز محسوب می‌شود. در سطح نواحی روستایی مورد مطالعه، شاخصه‌های خردفرهنگی دهقانی که مبتنی بر تقدیرگرایی، قناعت‌پذیری، عدم ریسک‌پذیری، وابستگی و عدم نیاز به تحول تغییر و ممانعت در مقابل آن است، بر پیکره فضای اجتماعی و فرهنگی روستایی، غلبه دارد. این فرهنگ و شرایط اجتماعی ضد توسعه‌ای، موجب شده است تا افراد نوآور و افرادی که متمایل به ایجاد کسب‌وکارهای مستقل هستند، در همان ابتدا با چالش‌ها و مخالفت‌های متعددی از سوی محیط اجتماعی و خانوادگی و گروه دوستان که در فعالیت‌های کارآفرینانه، اولین گروه‌های حمایت‌کننده هستند، روبرو شوند.

توسعه هر نوع فعالیت اقتصادی با تأکید بر فعالیت‌های کارآفرینانه و اشتغال مستقل، به‌ویژه در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه که فقر اقتصادی نمود و جلوه اصلی فضای اقتصادی و اجتماعی آن است، در مراحل اولیه و در راستای پایداری، نیازمند تأمین مالی پایدار است. تأمین مالی که در قالب بخش خصوصی، تعاونی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خرد مردم محلی و منابع مالی بخش دولتی، می‌بایست تأمین و صورت پذیرد. این در حالی است که در منطقه مورد مطالعه، فقر اقتصادی در کنار عدم‌ریسک‌پذیری مردم محلی و خروج سرمایه‌های مالی از سطح منطقه در جهت خرید ملک در شهر مرکزی شهرستان یا فعالیت‌های واسطه‌ای دیگر و نیز فقدان تعاونی‌های مؤثر و

فعال و صندوق‌های سرمایه‌گذاری و پس‌انداز مشترک، زمینه‌های تأمین مالی از سوی مردم محلی را به شدت کاهش داده؛ از سویی دیگر، به واسطه ریسک بالای سرمایه‌گذاری در سطح منطقه که بازتابی از ضعف‌های متعدد حمایتی، زیرساختی و مهارتی است؛ ورود بخش خصوصی کارآمد نیز در راستای حمایت از کارآفرینان، به ندرت مشاهده و با دشواری همراه است. در این میان، بودجه توسعه‌ای و منابع مالی دولتی نیز در نواحی روستایی اندک بوده یا در زمینه توسعه کالبدی هزینه می‌شوند یا آن‌قدر شرایط دریافت دشواری دارند و با بوروکراسی اداری همراه هستند که کارآفرینان از دریافت آن‌ها منصرف می‌شوند. این در حالی است که حمایت‌های مالی در راستای ایجاد کسب‌وکارهای پایدار نوآورانه، نه در مرحله اولیه، بلکه در ادامه و در زمینه تأمین سرمایه در گردش نیز بایستی صورت پذیرد که قدر مسلم این شرایط در منطقه مورد مطالعه وجود ندارد.

جدول ۲. آسیب‌شناسی وضع موجود توسعه کارآفرینی و خوداشتغالی در میان نواحی روستایی تویسرکان

مقوله‌های مرکزی (ابعاد)	مقوله‌ها (مؤلفه‌ها)	مفاهیم مشترک (متغیرها)
ضعف‌ها و نارسایی‌های مرتبط با عوامل محیطی موثر بر خوداشتغالی و کارآفرینی	ضعف در مدیریت، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای	نبود یک متولی خاص و فعال در زمینه حمایت از کارآفرینی روستاها؛ نبود برنامه‌ای جامع در راستای توسعه روستایی منطقه با تمرکز بر کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه؛ عدم مدیریت سیستمی و زنجیره‌ای فعالیت‌های اقتصادی در منطقه، عدم هماهنگی بین ادارت و ارگان‌های مختلف توسعه روستایی منطقه در راستای توسعه کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه؛ عدم توجه به توسعه اشتغال زنان؛ نبود برنامه بلندمدت توسعه اقتصادی در سطح شهرستان با تعیین نقش روستاهای در این مسیر؛ ضعف مکانیزاسیون در حوزه کشاورزی به‌عنوان محور اصلی توسعه روستایی و اشتغالزایی شهرستان؛ مصرف‌گرا کردن روستاها؛ عدم انجام طرح‌های اولیه شناسایی زمینه‌ها و توانمندی‌های روستاها در جهت جذب سرمایه‌گذاران با محاسبه هزینه-فایده آن‌ها؛ مترادف دانستن سرمایه‌گذاری در توسعه روستایی با سرمایه‌گذاری در توسعه کشاورزی توسط نهادهای دولتی و مردم محلی.
	نامناسب بودن محیط کسب‌وکار	آشفته‌گی اقتصادی کشور و افزایش هزینه‌های روزمره تولید؛ ضعف حمایت و پشتیبانی قانونی و نهادی؛ رانت سرمایه‌گذاران کلان و شهری نسبت به روستاییان؛ عدم آشنایی با مهارت‌های تبلیغات و جذب مشتری؛ نبود سازمان‌های غیردولتی حمایت‌کننده کارآفرینی؛ ریسک بالای اشتغالزایی بخش خصوصی در روستاهای منطقه؛ فقدان رقابت اقتصادی در منطقه؛ شکست کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های قبلی در سطح روستاها و بازتاب آن در میان مردم شهری و روستایی؛ عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به برگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها؛ آسیب‌پذیری فردی و معیشتی روستاییان و روستاهای شهرستان؛ بهره‌برداری افراطی و کاهش توان منابع طبیعی روستایی؛ عدم تنوع شغلی و توان تغییر شغل در محیط روستا.
	ضعف در تأمین زیرساخت‌ها، خدمات و امکانات مورد نیاز	فقدان دسترسی به فضاهای مناسب در جهت راه‌اندازی کسب‌وکار؛ عدم دسترسی رضایت‌بخش به منابع انرژی در سطح روستاها؛ عدم تأمین زیرساخت‌های ویژه راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی (گلخانه‌ها یا واحدهای کارگاهی).
	ضعف‌های بازاریابی، فروش و موانع فنی و عملی	فقدان صنایع تبدیلی در منطقه؛ عدم شناخت روستاییان ارتباط با چگونگی ورود به بازار؛ وجود واسطه و دلالان و تسلط آن‌ها بر سود فروش محصولات؛ نبود یک بازار محلی مناسب در جهت فروش محصولات تولیدی و تشویق دیگر روستاییان؛ عدم آگاهی و بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارآلات جدید در جهت تولید خدمات و محصولات؛ عدم ایجاد شبکه‌سازی و ارتباطات میان کارآفرینان و فعالان اقتصادی در روستاهای منطقه.
	موانع اجتماعی و فرهنگی	نرخ بالای فقر و مهاجرت در میان روستاییان؛ وابستگی بیش از حد روستاییان به دولت؛ انزوای اقتصادی و اجتماعی زنان؛ گرایش روستاییان به سرمایه‌گذاری در شهر و مشاغل واسطه‌ای؛ سطح نازل تحصیلات و سواد در میان روستاییان؛ عدم حمایت خانواده‌ها از صاحبان کسب‌وکارهای خرد کارآفرینانه؛ نبود فرهنگ تعاون و

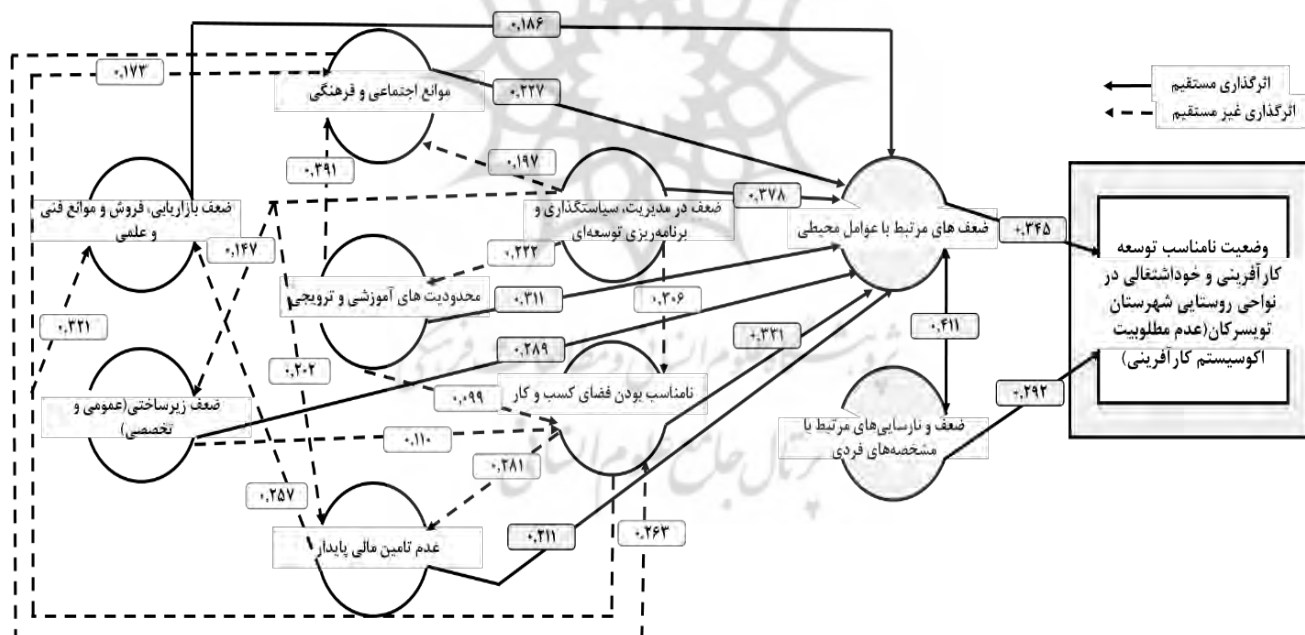
تعاونی‌های تولیدی در سطح روستاها؛ تسلط فرهنگ تقدیرگرایی در روستاها؛ کاهش سطح سرمایه اجتماعی.		
عدم دسترسی به مشاوران و متخصصان کارآموده در عرصه کارآفرینی؛ عدم شناسایی جوانان صاحب ایده در روستاها و هدایت و حمایت از آن‌ها در زمینه اشتغالزایی و کارآفرینی؛ عدم شرکت و تمایل به شرکت روستاییان در کلاس‌های آموزشی و ترویجی؛ عدم به‌روزر بودن و مؤثر بودن آموزش‌های ترویجی.	محدودیت‌های آموزشی و ترویجی	
بهره بالای وام‌های بانکی؛ سطح اندک مهارت‌های عملی روستاییان، عدم اطمینان بانک‌ها به موفقیت کسب‌وکارهای خرد روستایی؛ بودجه اندک توسعه روستایی؛ کمیت نامناسب وام‌های اشتغالزایی؛ نبود تلاش سازماندهی شده در جهت جذب سرمایه‌گذار به منطقه؛ عدم مدیریت مطلوب در زمینه تشویق مردم محلی به سرمایه‌گذاری جمعی توسط دهیاران؛ ناتوانی مردم محلی به دریافت وام‌های اشتغالزایی (شرایط دشوار بازپرداخت و دریافت)؛ نبود صندوق‌های خرد محلی، کمبود بودجه دهیاری‌ها؛ شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها در جهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری بر توانمندی‌های روستاها.	ضعف تأمین منابع مالی	
ضعف در مهارت‌های فردی؛ ضعف در خودباوری؛ ریسک‌پذیری اندک؛ روحیه محافظه‌کارانه روستاییان؛ عدم روحیه تغییر و قناعت به وضع موجود؛ عدم تمایل به یادگیری مهارت‌های کاری جدید؛ ضعف در استقلال در تصمیم‌گیری؛ عدم اعتقاد جوانان روستایی به وجود پتانسیل و ظرفیت‌های روستا در جهت راه‌اندازی کسب‌وکار جدید، پایین بودن سطح مسئولیت‌پذیری.	ضعف در باورهای ذهنی و رفتاری روستاییان	ضعف و نارسایی‌های مرتبط با مشخصه‌های فردی خوداشتغالی و کارآفرینی

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

در ادامه و در راستای تأیید و تعمیم؛ موانع و بازدارنده‌های شناسایی شده به‌عنوان مهم‌ترین، عوامل علی شکل‌گیری وضعیت نامناسب خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان در قالب پرسشنامه‌ای در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت (۱- کاملاً مخالفم ... ۵- کاملاً موافقم) در اختیار گروه دوم جامعه آماری در راستای سنجش اعتقاد آن‌ها نسبت به موانع شناسایی شده قرار گرفت. پس از تأیید این عوامل (میانگین‌های بیشتر از ۳ و معنی‌داری پاسخ‌ها کمتر از ۰.۰۵ در آزمون خی دو) از آزمون تحلیل مسیر، به‌منظور شناسایی روابط و نحوه اثرگذاری موانع بهره گرفته شد.

در این ارتباط، نوع تحلیل رگرسیون به‌کارگرفته در جهت تحلیل مسیر در این پژوهش، سلسله‌مراتبی است و این بدین معنی است که محققان با بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان و آگاهان عرصه توسعه روستایی منطقه (گروه دلفی) ارتباط متغیرهای مستقل و وابسته را پس از ترسیم مدل نظری، مورد سنجش و آزمون قرار داده‌اند (شکل ۴). متغیر مستقل، عوامل علی (مؤلفه‌های شناسایی شده) شکل‌گیری وضعیت نامناسب خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان، هستند و متغیر وابسته نیز دیدگاه جامعه آماری پژوهش در ارتباط با میزان اعتقاد آن‌ها به مطلوبیت اکوسیستم کارآفرینی در منطقه است که در قالب ۲ گویه (میزان رضایت از وضعیت موجود توسعه کارآفرینی و خوداشتغالی منطقه و میزان اعتقاد به مطلوبیت آینده وضعیت کارآفرینی منطقه) در طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت، مورد سؤال واقع شد و پس از تلفیق و تغییر مقیاس به مقیاس فاصله‌ای، تأثیرات متغیرهای مستقل بر آن مورد آزمون قرار گرفت. پس از مشخص کردن تأثیرات مستقیم (اثرات عامل‌ها (موانع شناسایی شده))، تأثیرات غیرمستقیم نیز حاصل از ارتباطات درونی عوامل شناسایی شده مورد محاسبه قرار گرفت (با جایگزینی متغیرهای مستقل و وابسته) و درنهایت با جمع کردن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، بار کلی و اثر نهایی هر عامل یا مانع بر وضعیت خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان، مشخص شد (میانگین گویه‌ها

برابر با مقدار نامناسب ۲.۶۱ بود). همچنین مسیرها و ارتباطاتی، مورد تأیید و پذیرش قرار گرفتند که مقدار معنی داری آن‌ها کمتر از ۰.۰۵ محاسبه شده باشد. مقدار ضریب تبیین به دست آمده برابر با ۰.۷۱۱ است و این بدین معنی است که متغیرهای مستقل اولیه (موانع شناسایی شده) قابلیت تبیین ۷۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته پژوهش (خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان) را دارند. همان طور که در نتایج حاصل مشاهده می‌شود (شکل ۴ و جدول ۳)؛ عامل ضعف در مدیریت، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای و سپس نامناسب بودن فضای کسب و کار و محدودیت‌های آموزشی و ترویجی با دارا بودن بیشترین بارهای عاملی، اثرگذارترین موانع و بازدارنده‌های توسعه کارآفرینی و ایجاد یک اکوسیستم مطلوب کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان هستند. در میان دو بُعد اصلی نارسایی و ضعف‌های محیطی و فردی؛ ضریب بتا که برابر با میزان همبستگی دو متغیر است (به دلیل وجود دو متغیر ضریب بتا برابر با میزان همبستگی دو متغیر است) نشان از همبستگی مثبت و مستقیم و با شدت بالای آن‌ها بوده و این بدین معنی است که با افزایش عدم مطلوبیت در هر بُعد؛ بر عدم مطلوبیت بُعد دیگر، افزوده خواهد و در نهایت این عوامل محیطی اکوسیستم کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه هستند که نسبت به ضعف‌های فردی، بیشترین تأثیر را در رقم خوردن وضعیت نامناسب موجود دارند.

شکل ۴. مدل نهایی تحلیل مسیر و ارتباطات اثرگذاری موانع شناسایی شده وضعیت توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان.

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

جدول ۳. اثرات مستقیم، غیرمستقیم و بار کلی اثرگذاری موانع شناسایی شده بر وضعیت توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان

رتبه	بار کلی	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	عوامل (موانع)	بُعد
-	۰.۴۶۵	۰.۱۲۰	۰.۳۴۵	-	ضعف‌ها و نارسایی‌های مرتبط با عوامل محیطی
۱	۰.۶۳۳	۰.۲۵۵	۰.۳۷۸	ضعف در مدیریت، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای	
۲	۰.۴۵۹	۰.۱۲۸	۰.۳۳۱	نامناسب بودن فضای کسب‌وکار	
۴	۰.۳۴۲	۰.۰۵۳	۰.۲۸۹	ضعف در تأمین در زیرساخت‌ها، خدمات و امکانات مورد نیاز	
۷	۰.۱۸۶	-	۰.۱۸۶	ضعف‌های بازاریابی، فروش و موانع فنی و عملی	
۵	۰.۳۲۷	۰.۱۰۰	۰.۲۲۷	موانع اجتماعی و فرهنگی	
۳	۰.۳۷۸	۰.۰۶۷	۰.۳۱۱	محدودیت‌های آموزشی و ترویجی	
۶	۰.۲۵۸	۰.۰۴۷	۰.۲۱۱	ضعف تأمین منابع مالی	
-	۰.۲۹۲	-	۰.۲۹۲	-	ضعف و نارسایی‌های مرتبط با مشخصه‌های فردی

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

در ادامه، شناسایی شرایط زمینه‌ای و مداخله‌ای، محرک، تقویت‌کننده و شکل‌دهنده عوامل علی مؤثر بر نامناسب بودن فضای خوداشتغالی و کارآفرینی در نواحی روستایی مورد مطالعه، نشان می‌دهد که مجموعه متغیرهایی در دو مؤلفه ضعف بنیان‌های اندیشه‌ای و نظری سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی در منطقه و ضعف در جهت‌گیری‌ها و عملکرد متولیان برنامه‌های توسعه‌ای، موجب تداوم و اثرگذاری عواملی اثرگذار بر شکل‌گیری وضعیت نامناسب اکوسیستم کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه شده‌اند. در واقع تا زمانی که بنیان‌های اندیشه‌ای و نظری سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی در سطح منطقه، اصلاح نشود و توسعه روستایی در قالب یک اندیشه، رهیافت، پارادایم و رویکردهای متناسب با وضعیت موجود و بومی آن و مطابق با اصول نوین علمی، صورت نگیرد، اجرایی شدن پروژه و برنامه‌های توسعه‌ای در راستای بهبود وضعیت اقتصادی و ارتقای وضعیت فضای کسب‌وکار منطقه مبتنی بر گسترش کارآفرینی صورت نخواهد پذیرفت و در صورت اجرا نیز مانند شرایط موجود با اثربخشی اندک و ناقصی با صرف هزینه و زمان بسیار روبه‌رو خواهیم بود.

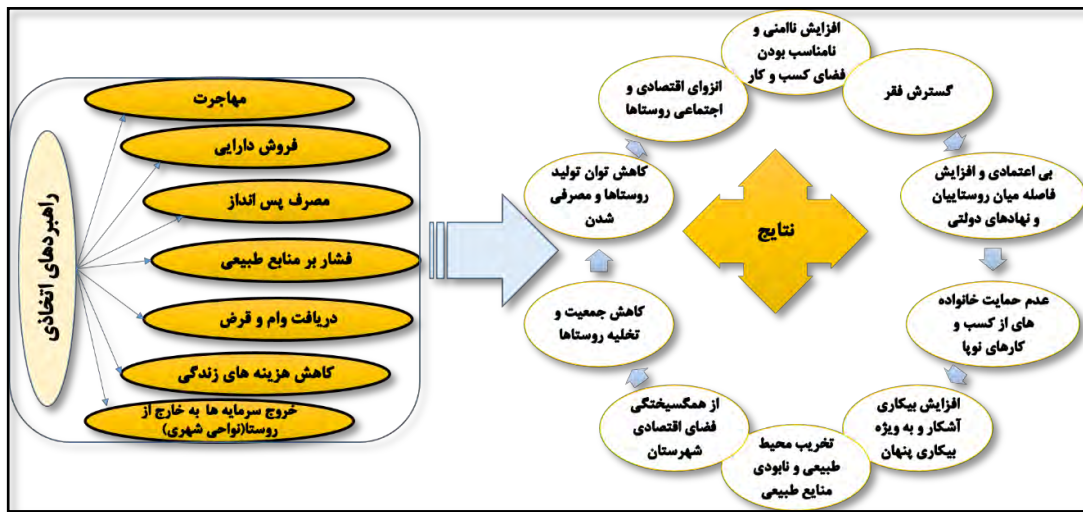
جدول ۴. شناسایی عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای شکل‌دهنده عوامل علی مؤثر بر نامناسب بودن فضای کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه

مفاهیم	مقوله‌ها	بُعد
اولویت‌بخشیدن به صنعت و کسب‌وکارهای کلان در برنامه‌ریزی توسعه‌ای	ضعف بنیان‌های اندیشه‌ای و نظری سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی	عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای شکل‌گیری اکوسیستم
اولویت‌بخشیدن به توسعه اقتصادی شهری در مقابل توسعه روستایی		
شهرگرایی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی		
نظام مدیریتی مرکز-پیرامون و دیدگاه صرفه اقتصادی ناشی از مقیاس (حاشیه‌رفتن روستاهای کم‌جمعیت و دور از مرکز)		
ابهام در تعریف توسعه روستایی و کارآفرینی روستایی و جهت‌گیری متناسب با آن‌ها (فقدان دیدگاه، الگو و مدل مشخص)		
عدم انجام مطالعات پژوهشی متقن مرتبط با ریشه‌یابی و مسئله‌شناسی توسعه		
رویکرد وام‌محوری به ایجاد کسب‌وکار و تحول اقتصادی در روستاها		

تقلیل‌گرایی تعریف اشتغال‌زایی به تأمین سرمایه و عدم‌رویکرد پایداری در مشاغل نوپا	ضعف در جهت‌گیری‌ها و عملکرد متولیان برنامه‌ها توسعه‌ای
غلبه رویکرد بخشی و تمرکزگرایانه در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ای (بخشی‌نگری و توزیع مسئولیت توسعه روستایی در نهادهای مختلف)	
نبود عزم راسخ در ارتباط با توسعه روستایی	
ضعف نظام آماری و اطلاعاتی در حوزه توسعه روستایی و پراکندگی آن‌ها در سازمان‌های مختلف	
ناتوانی و ناکارآمدی نظام اداری و اجرایی در ارتباط با مسئله‌شناسی توسعه روستایی	
ضعف خدمات حمایتی و پشتیبانی از کارآفرینان و بی‌اعتمادی به ایده‌ها و موفقیت کارآفرینان روستایی	
عدم‌ارزشیابی برنامه‌های اجرایی توسعه پیشین (ضعف ارزشیابی تأثیر برنامه‌ها و ادامه یک روند اشتباه)	
بوروکراسی اداری در راه‌اندازی و اعطای مجوز و حمایت‌های ناکافی از کسب‌وکارهای خرد روستایی	
عدم شکل‌گیری نظام مدیریتی مشارکتی کارآمد و مردم‌محور در نظام توسعه روستایی	
عدم‌انجام در پیگیری مسائل توسعه روستایی در حوزه برنامه‌ریزی و اجرایی‌شدن با توجه به پراکندگی متولیان و گاهاً تضاد منافع	
نابسامانی کالبدی-محیطی در روستاها (عدم نیاز محوری متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی و تأمین زیرساخت‌های متناسب)	
ضعف در ساماندهی نظام استقرار و تعاملات اقتصادی و عدم‌پیاپی‌سازی الگوی زنجیره‌های فعالیتی در روستاها بر پایه مزیت‌ها و توان‌ها	

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

در ادامه تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها در ارتباط با شناسایی راهبردهای اتخاذی فعالان اقتصادی روستاهای منطقه با توجه به وضع موجود نامناسب فضای کارآفرینی و خوداشتغالی در منطقه نشان می‌دهد که راهبردهای اتخاذشده توسط فعالان اقتصادی، جنبه منفی داشته که تعدد راهبردهای منفی؛ نشان از شدت نامناسب بودن اکوسیستم کارآفرینی، منفعل بودن فعالان اقتصادی و مسئولان توسعه‌ای در منطقه دارد که این امر هرگونه تحول و تغییر را برای فعالان اقتصادی با دشواری و تنگنا، روبه‌رو ساخته است. همان‌طور که در شناسایی عوامل علی، رقم‌خوردن وضعیت نامناسب اکوسیستم کارآفرینی در منطقه مشاهده شد، مجموعه‌ای از عوامل و بازیگران دارای عملکردی نامناسب هستند تا با توجه به ارتباطات درونی و متقابل مؤثر بین اجزای اکوسیستم مؤثر بر مطلوبیت فضای کارآفرینی در دو بُعد فردی و محیطی، این عدم‌مطلوبیت به سایر اجزا و بازیگران نیز انتقال یابد و کل مجموعه دارای عملکردی نامناسب شوند. در همین راستا نیز نتایج حاصل از عوامل علی و راهبردهای اتخاذی فعالان اقتصادی در فضای معیشتی و اقتصادی منطقه، نشان از افزایش آسیب‌پذیری معیشتی، گسترش فقر، کاهش توان تولید و مهارت نیروی فعال اقتصادی از روستاهای منطقه دارد. نتایجی که بازتابی از وضعیت نامناسب اکوسیستم کارآفرینی و خوداشتغالی در منطقه بوده و با توجه به اهمیت مطلوبیت بُعد اقتصادی در نواحی روستایی مورد مطالعه که مطلوبیت و پایداری سایر ابعاد زیستی و معیشتی را موجب می‌شود؛ نامناسب بودن وضعیت این بُعد موجب شده تا ناپایداری سیستم معیشتی در نواحی روستایی مورد مطالعه در همه ابعاد توسعه‌ای و معیشتی شکل بگیرد (شکل ۵).

شکل ۵. راهبردها و نتایج ایجاد شده ناشی از اکوسیستم نامناسب خوداشتغالی و کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱)

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف آسیب‌شناسی توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی شهرستان تویسرکان انجام گرفت. در این راستا نیز یافته‌های حاصل در راستای پاسخگویی به پرسش اصلی پژوهش مبتنی بر این مطلب که مهم‌ترین موانع و مشکلات پیش‌روی توسعه کارآفرینی در میان نواحی روستایی شهرستان تویسرکان، کدامند؟ و مؤثرترین آن‌ها کدام است؟ علاوه بر شناسایی عوامل علی، عوامل مداخله‌ای و زمینه‌ای، راهبردها و نتایج حاصل نیز شناسایی شد. در ابتدا یافته‌های حاصل از تکنیک کدگذاری، هم‌راستا با نتایج پژوهش‌های انجام شده توسط یاسوری و نوروزی‌نژاد (۱۴۰۰) و بادزبان و همکاران (۱۳۹۹) در زمینه اثرگذاری ضعف در حوزه آموزش، مهارت‌آفرینی و ضعف مشخصه‌های فردی مورد نیاز؛ رضایی و همکاران (۱۴۰۰) در زمینه ضعف‌ها و شرایط فرهنگی بستر ساز توسعه کارآفرینی؛ خداپناه و همکاران (۱۴۰۰) در زمینه ضعف‌های مدیریتی و سیاست‌گذاری در حوزه توسعه کارآفرینی و عرصه کلی توسعه؛ چراغی و همکاران (۱۴۰۰) در حوزه برندسازی، بازاریابی و محیط اجتماعی حمایت‌کننده؛ جمینی و همکاران (۱۳۹۵) در زمینه ضعف مشخصه‌های فردی مورد نیاز و سامیتوسکا^۱ (۲۰۱۱) در حوزه موانع مدیریتی و حمایتی و ضعف‌های تأمین منابع مالی، نشان دادند که ۷۲ چالش و مانع در قالب ۸ مؤلفه ضعف در مدیریت، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه‌ای؛ نامناسب بودن محیط کسب‌وکار؛ ضعف در تأمین در زیرساخت‌ها، خدمات و امکانات مورد نیاز؛ ضعف‌های بازاریابی، فروش و موانع فنی و عملی؛ موانع اجتماعی و فرهنگی؛ محدودیت‌های آموزشی و ترویجی؛ ضعف منابع مالی؛ ضعف در باورهای ذهنی و رفتاری روستاییان و مشتمل بر دو بُعد اصلی ضعف‌ها و نارسایی‌های مرتبط با عوامل محیطی و عوامل فردی و شخصیتی مؤثر بر خوداشتغالی و کارآفرینی؛ به‌عنوان عوامل اصلی و علی بازدارنده در راستای توسعه کارآفرینی و موفقیت کارآفرینان در منطقه مورد مطالعه، اثرگذار هستند. تعدد موانع و عرصه‌های شناسایی شده نشان می‌دهد که توسعه کارآفرینی در محیط‌های روستایی منطقه مورد مطالعه، می‌بایست با دیدی سیستمی مدیریت و برنامه‌ریزی شود و مطلوبیت کمی و کیفی

^۱ Samitowska

همه بازیگران و عناصر درگیر در ایجاد اکوسیستم مطلوب کارآفرینی و شرایط مورد نیاز، مورد اصلاح و بهبود قرار گیرند. تعدد موانع و مؤلفه‌های دربرگیرنده آن‌ها در بُعد محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه مطابق با رویکرد رفتاری در توسعه کارآفرینی است. رویکردی که معتقد است محیط کارآفرینی، یعنی شرایط اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و نهادی، نقش مؤثر و قاطعی در رشد کارآفرینی و فعالیت‌های کارآفرینانه دارند و تنها نمی‌توان به صرف مطلوبیت ویژگی‌های شخصی و روانشناختی به رشد و توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه متکی بود. در این منطقه، به دلیل ضعف‌های متعدد ساختاری و آسیب‌پذیری‌های حاصل از آن، روستاها علاوه بر اینکه زمینه‌ها و شرایط مورد نیاز در جهت رونق کسب‌وکارهای کارآفرینانه را ندارند، بلکه تسلط محیط نامطلوب اقتصادی و اجتماعی، موجب شده است تا از لحاظ ویژگی‌های فردی مورد نیاز فعالیت‌های کارآفرینانه نیز تحت تأثیرات منفی قرار گرفته و در نتیجه ویژگی‌های افراد کارآفرین و نوآور در میان روستاییان، کم‌رنگ شود.

در ادامه شناسایی عوامل مداخله‌ای و زمینه‌ای، به‌عنوان عواملی که در شکل‌گیری و تداوم اثرگذاری عوامل علی که بازدارنده‌های اصلی شکل‌گیری اکوسیستم مطلوب توسعه کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه هستند، نشان داد که ۱۸ متغیر در قالب دو مؤلفه اصلی ضعف بنیان‌های اندیشه‌ای و نظری سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه روستایی در منطقه و ضعف در جهت‌گیری‌ها و عملکرد متولیان برنامه‌های توسعه‌ای، عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای هستند که به‌عنوان متغیرهای علی ثانویه عمل کرده و زمینه‌ساز شکل‌گیری وضعیت نامناسب اکوسیستم کارآفرینی در منطقه مورد مطالعه شده‌اند. این عوامل که مرتبط با عملکرد بخش دولتی و نهادهای متولی توسعه‌ای هستند، نشان می‌دهند که این نهادهای دولتی هستند که به‌عنوان متولیان اصلی توسعه‌ای، می‌بایست ریل‌گذاری و بسترسازی لازم در راستای ایجاد محیط مطلوب کارآفرینی و شکل‌گیری زمینه‌های فردی مورد نیاز در راستای توسعه کارآفرین در میان اجتماعات و افراد روستایی را انجام می‌دادند. ضعف بخش خصوصی کارآمد، فقدان نهادهای مردم‌نهاد به‌عنوان حلقه واسطه بخش دولتی و بخش مردمی در عرصه توسعه، عدم حرکت به سمت مدیریت مشارکت‌محور که مبتنی بر ظرفیت‌سازی در میان مردم محلی است، همگی عمده دلایلی هستند که زمینه‌ساز شکل‌گیری عوامل زمینه‌ای و مداخله‌ای شده‌اند.

اما در ارتباط با پاسخ به قسمت دوم سؤال اول مبتنی بر شناسایی مهم‌ترین و اثرگذارترین عامل و بازدارنده در ایجاد اکوسیستم نامناسب کارآفرینی در نواحی روستایی مورد مطالعه، نتایج آزمون تحلیل مسیر، نشان داد به‌واسطه ضعف بخش خصوصی کارآمد، فقدان مؤسسات و نهادهای مردم‌نهاد، عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی و به‌حاشیه‌راندن جامعه محلی در فرایند توسعه و نادیده‌گرفته‌شدن توسعه درون‌زا و توسعه منابع انسانی در منطقه مورد مطالعه، بخش دولتی و نحوه برنامه‌ریزی و عملکرد آن‌ها، مؤثرترین عامل تحول و جهت‌دهی به محیط‌های روستایی منطقه محسوب می‌شود و در این میان نیز ضعف‌های متعدد در این عملکرد و اثرگذاری موجب ایجاد ضعف‌ها و نارسایی‌های متعدد در عرصه‌های مختلف اکوسیستم کارآفرینی روستاها شده است.

با توجه به یافته‌های حاصل در راستای توسعه کارآفرینی و بهبود اکوسیستم کارآفرینی در نواحی روستایی مورد مطالعه، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

با توجه به اثرگذاری غیرقابل‌انکار و اینکه مدیریت بخشی در نواحی روستایی مورد مطالعه وجود دارد، نیاز است که نهادی واحد و مرکب از همه نهادهای مسئول توسعه روستاهای منطقه به‌منظور هماهنگی و اجرای اثربخش برنامه‌های حمایتی از صاحبان کسب‌وکارهای خرد روستایی و ایجاد زمینه‌های گرایش روستاییان به خوداشتغالی و

کارآفرینی تشکیل شود. در این ارتباط، نیاز است حمایت از کارآفرینان صرفاً در تأمین منابع مالی یا کاهش بوروکراسی اداری خلاصه نشود و حمایت از آن‌ها تا پایدارسازی کسب‌وکار، به‌ویژه در زمینه بازاررسانی، برندسازی، مهارت‌آفرینی و تأمین سرمایه در گردش نیز صورت گیرد.

تبدیل دهیاری‌های روستایی از نهادهایی که صرفاً دارای وظایف بهسازی کالبدی هستند به نهادهای غیردولتی و محلی که می‌توانند در جریان توسعه اقتصادی و شکوفایی ظرفیت‌ها و مزیت‌های روستا با دیگر روستاییان همکاری کنند و این جریان را هدایت و مدیریت کنند، به‌ویژه در روستاهایی که دارای ظرفیت‌های متعدد و برجسته توسعه‌ای هستند، ضروری است.

تدوین برنامه توسعه اقتصادی جامع و هماهنگ با جنبه اجرایی و تعیین ظرفیت‌های نواحی روستایی مورد مطالعه و افرادی که دارای توان فعالیت و بهره‌گیری از این ظرفیت‌ها را دارند و سپس اجرای این برنامه‌ها با حمایت از راه‌اندازی ایده‌ها و ظرفیت‌های ارائه‌شده در راستای ایجاد کسب‌وکارهای خرد و نوپا با ارائه حمایت‌های قانونی، نهادی و مالی، می‌تواند زمینه‌ساز تغییر شرایط اجتماعی و حمایت مردم محلی از توسعه کسب‌وکارهای نوپا و ورود دیگر فعالان اقتصادی در جریان توسعه اقتصادی روستاها باشد و این‌چنین یک جریان توسعه اقتصادی برپایه خوداشتغالی و کارآفرینی بر مبنای ظرفیت‌ها و فرصت‌های نواحی روستایی شکل گیرد.

نیاز است به آموزش روستاییان در ارتباط با اصول اولیه کارآفرینی و از میان آن‌ها، نحوه ریسک‌پذیری و تشخیص فرصت‌ها به‌عنوان مشخصه‌های اصلی کارآفرینان روستایی پرداخت. در این زمینه، بهره‌بردن از روستاییان کارآفرین با تجارب موفق و سازمان‌های مردم‌نهاد موجود در منطقه می‌تواند بسیار اثربخش باشد.

بهبود وضعیت کالبدی-زیرساختی و در این میان در روستاهایی که دارای مزیت‌های رقابتی بر مبنای تولید محصولات و پرداختن به فعالیت‌هایی هستند که برند روستا محسوب می‌شود، ایجاد و تأمین زیرساخت‌های ویژه و مورد نیاز، به‌علاوه زیرساختی‌های عمومی، لازمه ایجاد مزیت‌های رقابتی برای روستاها، پایدارسازی برندهای فعالیتی و شکل‌گیری زنجیره‌های فعالیتی است که بتوانند به ایجاد فرصت‌های توسعه اقتصادی و ورود کارآفرینان و فعالان اقتصادی روستاها منجر شوند.

تأمین منابع مالی مورد نیاز اجرایی‌شدن ایده‌های کارآفرینی فعالان اقتصادی منطقه با کمترین بوروکراسی اداری و با شرایط دریافت و بازپرداخت آسان تسهیلات اشتغالزایی، تشکیل تعاونی‌ها و حمایت از تشکیل صندوق‌های پس‌انداز و سرمایه‌گذاری خرد روستاییان، حمایت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در راستای ورود به منطقه و سرمایه‌گذاری بر توان‌ها و ظرفیت‌ها نواحی روستایی با اختصاص امتیازات ویژه مالیاتی و تسهیلاتی، راه‌اندازی کسب‌وکارهای مشترک میان نهادهای تأمین‌کننده منابع مالی، مانند بانک‌های عامل، بنیاد برکت و صندوق کارآفرینی امید و کارآفرینان، از مهم‌ترین راهکارهای تأمین مالی پایدار در راستای توسعه کارآفرینی در منطقه هستند.

منابع

امیدپور، فردوس؛ رحمانی فضلی، عبدالرضا؛ عزیزپور، فرهاد. (۱۳۹۹). تحلیل عوامل ساختاری مؤثر بر توسعه کارآفرینی مناطق روستایی شهرستان دلفان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره نهم، شماره ۱، صص ۲۱-۴۰.

بادزبان، فاطمه؛ رضائی مقدم، کوروش؛ فاطمی، مهسا. (۱۳۹۹). آموزش کارآفرینی و تأثیر آن بر عملکرد کسب و کارهای زنان روستایی، فصلنامه کارافن، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، دوره هفدهم، شماره ۳، صص ۹۴-۷۶.

[Doi: 10.48301/kssa.2020.124671](https://doi.org/10.48301/kssa.2020.124671)

جمینی، داود؛ جمشیدی، علیرضا؛ کاماسی، حسین؛ هوشنگی، عطا. (۱۳۹۵). تحلیل موانع توسعه کارآفرینی زنان در نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان چرداول)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره پنجم، شماره ۴، صص ۶۳-۴۵.

[Doi: 10.18869/acadpub.serd.5.18.45](https://doi.org/10.18869/acadpub.serd.5.18.45)

چراغی، محمدجعفر؛ عدالتیان، جمشید؛ کاباران زاده، محمدرضا. (۱۴۰۰). ارائه مدل درجهت تبیین نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت کارآفرینی بین‌المللی، اقتصاد مالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دوره پانزدهم، شماره ۴، صص ۲۳۱-۲۰۷.

https://journals.iau.ir/article_687928.html?lang=en

حیدری مکرر، حمید و سارانی، افسانه (۱۳۹۴)، بررسی و تحلیل عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی زنان در مناطق روستایی، همایش ملی عمران و معماری با رویکردی بر توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فومن

<https://civilica.com/doc/422670>

خانی، فضیله؛ رضوانی، محمدرضا؛ ایمنی قشلاق، سیاوش؛ بوذرجمهری، خدیجه. (۱۳۹۰). عنوان تحلیل نقش گردشگری در توسعه ویژگی‌های کارآفرینانه و گرایش به کارآفرینی در بین جوانان روستایی (مطالعه موردی: روستای کندوان واسکندان شهرستان اسکو)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، دوره چهارم، شماره ۷۸، صص ۱۹۶-۱۶۹.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_24518.html?lang=fa

خدایانه، بهمن؛ مرادی، محمدعلی؛ پاداش، حمید؛ سخدری، کمال. (۱۴۰۰). شناسایی موانع نهادی توسعه کارآفرینی منطقه‌ای در ایران (رویکردی انتقادی به نظام تاریخی سیاست‌گذاری کارآفرینی)، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره بیست‌ویکم، شماره ۴، صص ۱۰۵-۸۱.

[doi: 10.30465/crtls.2021.34210.2087](https://doi.org/10.30465/crtls.2021.34210.2087)

رضایی، راضیه؛ افراسیابی، رؤیا؛ حافظیان، مریم. (۱۴۰۰). شناسایی کیفی موانع فرهنگی کارآفرینی، ارزیابی ابعاد فرهنگی شکست کارآفرینان، فصلنامه رشد فناوری، مرکز رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی، دوره هفدهم، شماره ۶۷، صص ۷۸-۶۱.

[10.52547/jstpi.20936.17.67.61](https://doi.org/10.52547/jstpi.20936.17.67.61)

رضوانی، محمدرضا؛ نجارزاده، محمد. (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در فرایند توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان برآن جنوبی شهرستان اصفهان)، نشریه توسعه کارآفرینی، دانشگاه تهران، دوره اول، شماره ۲، صص ۱۸۲-۱۶۱.

https://jed.ut.ac.ir/article_22970.html?lang=fa

سعیدی، عباس؛ رحمانی، بیژن؛ فتحی، بهرام. (۱۴۰۰). واکاوی نقش کارآفرینی روستایی در توسعه پایدار محلی با تأکید بر پیوستگی روستاشهری (موردشناسی: ناحیه دالاهو، استان کرمانشاه)، جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دوره یازدهم، شماره ۳۹، صص ۲۰-۱.

[Doi: 10.22111/gaij.2021.6227](https://doi.org/10.22111/gaij.2021.6227)

https://gaij.usb.ac.ir/article_6227.html?lang=en

سلیمانی، عطیه؛ یعقوبی فرانی، احمد؛ کریمی، سعید. (۱۴۰۰). طراحی مدل توسعه کارآفرینی پایدار در کسب و کارهای نواحی روستایی همدان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره دهم، شماره ۲، صص ۷۸-۴۹.

<https://serd.khu.ac.ir/article-1-3698-en.html>

صفری علی اکبری، مسعود؛ صادقی، حجت‌الله. (۱۳۹۶). تحلیل عوامل زمینه‌ساز ایجاد و رشد کارآفرینی روستایی (مورد: بخش دهدز در شهرستان ایذه)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره دهم، شماره ۲۰، صص ۹۷-۱۱۸.

<http://serd.khu.ac.ir/article-۲۷۷۶-۱-fa.html>

Doi: 10.18869/acadpub.serd.6.20.97

صیدایی، اسکندر؛ صادقی، حجت‌الله. (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی، انتشارات دارخوین، چاپ اول، تابستان.

<https://www.gisoom.com/book/>

طغرای، محمدتقی؛ رضوانی، مهران؛ مبارکی، محمد حسن؛ یداللهی فارسی، جهانگیر؛ میرزایی، زینب. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل محیطی مؤثر بر کارآفرینی فرهنگی در صنایع دستی عشایری، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۱۹-۳۶.

Doi:10.18869/acadpub.serd.5.17.19

<http://serd.khu.ac.ir/article-۲۶۱۷-۱-fa.html>

عبداللهی، علی؛ عباسی، محمدجواد. (۱۳۹۵). ارزیابی اثرات گردشگری مذهبی بر توسعه کارآفرینی روستاهای پیرامونی (مطالعه موردی: منطقه قره‌پشتلو، شهرستان زنجان)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، سال پنجم، شماره ۲، صص ۴۷-۶۲.

doi: 10.22067/JRRP.V5I2.44713

علی اکبری، مسعود؛ صادقی، حجت‌الله. (۱۳۹۶). تحلیل عوامل زمینه‌ساز ایجاد و رشد کارآفرینی روستایی (مورد: بخش دهدز در شهرستان ایذه)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، شال ششم، شماره ۲، صص ۹۷-۱۱۸.

<http://serd.khu.ac.ir/article-1-2776-en.html>

علیدوست، سمیه؛ لشگرآرا، فرهاد؛ حسینی، فرج‌الله. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی شهرستان گرمسار، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب‌وکارهای دانش‌بنیان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فومن.

<https://civilica.com/doc/174911/>

فراهانی، حسین؛ حسینی، سمیرا. (۱۳۹۲). ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان (مطالعه موردی: بخش شال شهرستان بوئین‌زهرا)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دانشگاه تهران، دوره چهارم، صص ۷۴۸-۷۱۵.

doi: 10.22059/jrur.2013.50417

فراهانی، حسین؛ رسولی‌نیا، زکیه؛ اصدقی، زهرا. (۱۳۹۳). عوامل اثرگذار بر رشد کارآفرینی در نواحی روستایی (مورد: دهستان جابر انصار در شهرستان آبدانان)، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره سوم، شماره ۳۱، صص ۱-۱۱۶.

<http://serd.khu.ac.ir/article-۲۱۴۸-۱-fa.html>

قمبرعلی، رضوان؛ آگهی، حسین؛ علی‌بیگی، امیرحسین؛ زرافسانی، کیومرث. (۱۳۹۳). راهبرد اکوسیستم کارآفرینی: پارادایم جدید توسعه روستایی، مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان دوره اول، شماره ۳، صص ۳۵-۲۱.

doi: 20.1001.1.24767735.1393.1.3.2.1

لطفی، حیدر. (۱۳۹۷). نوسازی فرهنگی روستا و شکست سیاست‌های کارآفرینی روستایی در استان ایلام، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دانشگاه خوارزمی، دوره هفتم، شماره ۳، صص ۱۰۱-۱۲۱.

<http://serd.khu.ac.ir/article-۳۱۵۷-۱-fa.html>

محمدی، سعدی، صفیاری، رسول و خسروی، رضا، (۱۳۹۹). تحلیل موانع محیطی مؤثر بر گرایش روستاییان به کسب و کارهای خرد کارآفرینانه مطالعه موردی: شهرستان های مریوان و سروآباد کردستان، جغرافیا و توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دوره ۵، شماره ۵۸، صص: ۱۵۴-۱۳۳.

[doi: 10.22111/gdij.2020.5189](https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5189)

محمودوند، رحیم. (۱۳۹۶). تحولات جمعیتی استان در دوره پنج ساله ۱۳۹۵-۱۳۹۰، مجله بررسی های آمار رسمی ایران، پژوهشکده آمار، دوره بیست و هشتم، شماره ۲، صص ۲۰۹-۱۹۱.

<http://ijoss.srtc.ac.ir/article-1-242-fa.html>

هاشمی، سیدسعید، مطیعی لنگرودی، سیدحسن، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا & مقیمی، سید محمد. (۱۳۹۰). تبیین نقش دهیاری ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: بهاباد استان یزد). پژوهشهای روستائی، دانشگاه تهران، (۵)۲، صص ۱۱۴-۹۳.

https://jrur.ut.ac.ir/article_22751.html?lang=en

References

Akgün, A., Nijkamp, P., Baycan, T. & Brons, M. (2010). The embeddedness of entrepreneurs in rural areas: A comparative rough set data analysis. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(5), 538-553.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-9663.2010.00630.x>.

Alejandro, LB, García, J., Galvez-Ruiz, P., Grimaldi-Puyana, M. (2022), Does background matter? Analysis of the influence of sex, socioeconomic status and the existence of an entrepreneurial family member as a precursor to entrepreneurship in university students of Sport Sciences, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 31(2), 2-20.

https://www.researchgate.net/publication/361241669_Does_background_matter_Analysis_of_the_influence_of_sex_socioeconomic_status_and_the_existence_of_an_entrepreneurial_family_member_as_a_precursor_to_entrepreneurship_in_university_students_of_Sport_Sc.

Armanios, D., Eesley, Ch., (2021). How do institutional carriers alleviate normative and cognitive barriers to regulatory change? *Organization Science*, 32 (6), 1415-1438.

<https://pubsonline.informs.org/doi/abs/10.1287/orsc.2021.1434>

Autio, E., Kenney, M., Must, Ph., Siegel, D. & Wright, M. (2014), "Entrepreneurial innovation: the importance of context", *Research Policy*, 43(7), 1097-1108.

<https://kenney.faculty.ucdavis.edu/wp-content/uploads/sites/332/2019/12/2014-RP-Entrepreneurial-Innovation-Autio-et-al.pdf>

Baumgartner, D., Schulz, T. & Seidl, I. (2013). Quantifying entrepreneurship and its impact on local economic performance: A spatial assessment in rural Switzerland. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25(3-4), 222-250.

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08985626.2012.710266>

Bhuiya, M, Ivlevs, A. (2019), Micro-entrepreneurship and subjective well-being: Evidence from rural Bangladesh, *Journal of Business Venturing*, 34 (2), 625-645.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902617306341>

Bruton, G.D., Ketchen, D.J., Ireland, R.D., (2013). Entrepreneurship as a solution to poverty. *J. Bus. Ventur.* 28 (6), 683-699.

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902613000499>

Cavallo, A., Ghezzi, A. & Balocco, R. (2018). "Entrepreneurial ecosystem research: present debates and future directions", *International Entrepreneurship and Management Journal*, 3 (2), 1-31.

https://ideas.repec.org/a/spr/intemj/v15y2019i4d10.1007_s11365-018-0526-3.html

Dutta, D. & Khurana, I. (2021). From latent to emergent entrepreneurship in innovation ecosystems: The role of entrepreneurial learning, *Technological Forecasting & Social Change*, 167(25), 1-12.

<https://ideas.repec.org/a/eee/tefoso/v167y2021ics0040162521001268.html>

Elgar, E. (2009). Defining the Entrepreneur Complexity Multi-Dimensionalal Systems Some Reflections, Chapter to be published in: DANA, Leo (Ed.) *Encyclopaedia of Entrepreneursh ip*, Cheltenham, England.

https://www.academia.edu/9376902/Defining_the_Entrepreneur_Complexity_and_Multi_Dimensional_Systems_Some_Reflections_Author

Fernhaber, S., Zou, H. (2022). Advancing societal grand challenge research at the interface of entrepreneurship and international business: A review and research agenda, *Journal of Business Venturing*, 37(8), 1-12.

https://ideas.repec.org/r/elg/eechap/16552_28.html

Granado, M, Rosli, A, Gotsi, M. (2022). Staying poor: Unpacking the process of barefoot institutional entrepreneurship failure, *Journal of Business Venturing*, 37(8), 1-12.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902622000167>

Heaton, j. (2005). Developing Entrepreneurs: An Examination of Systematic Approaches to Entrepreneurial Development for Rural Areas, *Rural Research Report*, 16(1), 1-11.

<https://www.iira.org/wp-content/uploads/2014/08/Developing-Entrepreneurs-An-Examination-of-Systematic-Approaches-to-Entrepreneurial-Development-for-Rural-Areas.pdf>

Imedashvili, S., Kekua, A., & Ivchenko, P. (2013). Rural Entrepreneurship: Challenges and Opportunities, Bachelor thesis within Business Administration, Jonkoping international business school, Jonkoping University.

<http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:629301/FULLTEXT01.pdf>

Isenberg, D. (2011). The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship, The Babson Entrepreneurship Ecosystem Project.

<https://scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=2787987>

Jayadatta, s. (2017). Major Challenges and Problems of Rural Entrepreneurship in India, *Journal of Business and Management*, 19(8), 35-44.

https://www.researchgate.net/publication/360130667_PROBLEMS_AND_CHALLENGES_FACED_BY_RURAL_ENTREPRENEURSHIP_IN_INDIA

Jurdana, S. & Dadić, L. (2015). entrepreneurship in tourism as a factor of rural development, *journal of wei business and Economics*, 4(2), 9-1.

https://www.westeastinstitute.com/wp-content/uploads/2015/04/Dora_Smol%C4%8Di%C4%87-Jurdana.pdf

kaburi, S. (2012). entrepreneurship challenges in developing economies: a case of kenyan economy. *international journal of arts and commerce*, 1 (4), 264-274.

<https://ijac.org.uk/images/frontImages/gallery/Vol. 1 No. 4/23.pdf>

Lordkipanidze, M., Backman, M. and Brezet, H. (2002). The entrepreneurship factor in sustainable tourism development, *Journal of Cleaner Production*, 13, 787-798.

https://www.researchgate.net/publication/239364988_The_entrepreneurship_factor_in_sustainable_tourism_development

- Lúcia, P (2015): Rural entrepreneurship and Innovation: some successful women's initiatives, 55th Congress of the European Regional Science Association: "World Renaissance: Changing roles for people and places", 25-28 August 2015, Lisbon, Portugal, European Regional Science Association (ERSA).
<http://hdl.handle.net/10419/124803>
- Miao, Sh., Chi, J., Liao, L., Qian, L. (2021). How does religious belief promote farmer entrepreneurship in rural China?, *Economic Modelling*, 97(15), 95-104.
<https://ideas.repec.org/a/eee/ecmode/v97y2021icp95-104.html>
- Nastase, C., Chafovski, C., Lucaci, A. (2019). Opportunities and Challenges for a Sustainable Rural Entrepreneurship, *Economic Sciences Series*, 29(1), 95-104.
<https://stec.univ-ovidius.ro/html/anale/RO/wp-content/uploads/2019/08/7-1.pdf>
- Nedelcheva, S. (2008). Female Entrepreneurship in Denmark Multiple Case Study on Danish and International Women Who Have Business in the Country, Master Thesis, MSc in International Business Aarhus University, Business, and Social Sciences.
<https://docplayer.net/8542850-Female-entrepreneurship-in-denmark.html>
- Rasoolimanesh, M. & Tuan, A. (2015). Tourism growth and entrepreneurship: Empirical analysis of the development of rural highlands, *Tourism Management Perspectives*, 14(2), 17-24.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3192006
- Richard L.P, Matthias W, Jochen K. (2018) Demand-side strategy and business models: Putting value creation for consumers center stage, *Long Range Planning*, Volume 51, Issue 1, February 2018, Pages 22-31.
<https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.07.007>
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0024630117303096>
- Samitowska, W.(2011) Barriers to the development of entrepreneurship demonstrated by micro, small and medium enterprises in Poland, *Economics and Sociology* 4(2):42-49
 DOI:10.14254/2071-789X.2011/4-2/5
<https://www.proquest.com/openview/3d9d6289ca3074f7d55063d91854761d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1416337>
- Saxena, S. (2012). Problems Faced By Rural Entrepreneurs and Remedies to Solve It, *Journal of Business and Management*, 3(1), 23-29.
<https://www.iosrjournals.org/iosr-jbm/papers/vol3-issue1/D0312329.pdf>
- Sheikh, R. (2015). Tourism entrepreneurship challenges and possibilities in small tourism businesses, bachelor's thesis centria university of applied sciences Degree Programme in Tourism, centeria University of applied science Finland.
<https://www.theseus.fi/handle/10024/98654>
- Stam, E. & Spigel, B. (2016). Entrepreneurial Ecosystems, the Tjalling C. Koopmans Institute is the research institute and research school of Utrecht School of Economics.
https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo_use_dp_2016_1613.pdf.
- Stathopoulou, S., Demetrios, P. & Skuras, D. (2004) Rural entrepreneurship in Europe, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 10(6), 404-425.
https://www.researchgate.net/publication/228270240_Rural_Entrepreneurship_in_Europe_A_Research_Framework_and_Agenda
- Suacamram, M. (2019). Developing creativity and entrepreneurship of undergraduate students through a field trip overseas. *International Journal of Instruction*, 12(1), 591-606.
https://www.e-iji.net/dosyalar/iji_2019_1_38.pdf

Sutter, C., Bruton, G.D., Chen, J., (2019). Entrepreneurship as a solution to extreme poverty: a review and future research directions. *J. Bus. Ventur*, 34(4), 197-214.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902617305402>

Trehan, K., Vedi, P., Kevill, A., (2020). In: Ortenblad, A. (Ed.), *Against Entrepreneurship: Unveiling Social Inequalities for Minority Entrepreneurship* BT – *Against Entrepreneurship: A Critical Examination*. Springer International Publishing, 111–131.

https://ideas.repec.org/h/spr/sprchp/978-3-030-47937-4_7.html

Weng, X., Chiu, Th., Tsang, Ch. (2022). Promoting student creativity and entrepreneurship through real-world problem-based maker education, *Thinking Skills and Creativity*, 45(5), 3-15.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1871187122000499>

Yang, L., Wall, G., & Smith, S. (2008). Ethnic tourism development: Chinese Government Perspectives, *Annals of Tourism Research*, 35(3), 751-771.

https://www.researchgate.net/publication/222148136_Ethnic_tourism_development_Chinese_Government_Perspectives

